

การใช้แหวนในวรรณคดีไทย

เนื่องจากวรรณคดีเป็นเรื่องราวที่ถ่ายทอดมาจากจินตนาการของกวี โศกอาศิส เรื่องราวของมนุษย์เป็นพื้นฐาน วัฒนธรรมการแต่งกายซึ่งปรากฏอยู่ในสังคมมนุษย์จึงถูกถ่ายทอดไปสู่การแต่งกายของตัวละครด้วย เมื่อมนุษย์นิยมสวมแหวนเป็นเครื่องประดับร่างกาย ตัวละครในวรรณคดีไทยจึงได้รับการกำหนดให้นิยมสวมแหวนเป็นเครื่องประดับด้วย ด้วยเหตุที่กวีนำแหวนมาใช้ในวรรณคดีไทยโศกอาศิสความเป็นจริงในสังคมนี้เอง จึงจำเป็นอย่างยิ่งจะต้องศึกษาวิวัฒนาการการใช้แหวนในสังคมไทย

วิวัฒนาการการใช้แหวนในสังคมไทย

มนุษย์รู้จักออกแบบเครื่องประดับร่างกายมาตั้งแต่สมัยหิน¹ กล่าวคือ ในยุคนี้ได้นำเอาเปลือกหอย เขี้ยวและงาช้างมาทำเป็นเครื่องประดับและเป็นเครื่องราง (คณิตา เลขะกุล, 2527 : 53) ในสมัยโลหะ² ใช้

¹ สมัยหินเป็นยุคก่อนประวัติศาสตร์โศกอาศิสหลักว่า เมื่อมนุษย์ยังไม่รู้จักการเขียนหนังสือหรือจดบันทึกเรื่องราวต่าง ๆ ลงไว้เป็นลายลักษณ์อักษรให้เรียกว่า ยุคก่อนประวัติศาสตร์ ซึ่งหมายถึงระยะก่อน 5,000 ปีก่อนคริสตกาลนักประวัติศาสตร์จะใช้เครื่องมือเครื่องใช้ของมนุษย์เป็นเกณฑ์ในการกำหนดยุคแบ่งเป็น 4 ยุค ได้แก่ ยุคหินเก่า ยุคหินใหม่ ยุคสัมฤทธิ์ และยุคเหล็ก (เนิ่นทนา กบิลกาญจน์, 2530 : 1-9)

² สมัยโลหะ คือยุคที่มนุษย์ค้นพบการทำเครื่องมือ เครื่องใช้และสิ่งของอื่น ๆ ด้วยโลหะ หมายถึงยุคสัมฤทธิ์จนถึงยุคเหล็ก (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2533 : 25)

เครื่องประดับต่าง ๆ เช่น แหวน กำไล ห่วงคอทำด้วยสัมฤทธิ์¹ จากการ
ขุดค้นโบราณวัตถุสมัยที่บ้านเชียง อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี พบว่า
มีเครื่องประดับเป็นแหวนสัมฤทธิ์ ส่วนโครงกระดูกซึ่งพบที่บ้านคอนตาเพชร
อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี มีแหวนสัมฤทธิ์สวมหลายวง
บางโครงกระดูกสวมแหวนเต็มนิ้วทุกนิ้ว นอกจากนี้โครงกระดูกที่ขุดพบที่
บ้านประสาธน์ อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา มีแหวนสัมฤทธิ์สวมนิ้วละ
5-10 วง (กรมศิลปากร, 2535 : 43-44)

ในสมัยประวัติศาสตร์พบว่า เมื่อ พ.ศ. 400 คนไทยนิยมแหวนที่ทำ
ด้วยทองคำ และแหวนโลหะซึ่งเป็นแหวนวงเกลี้ยงไม่ได้ประดับอัญมณีใด ๆ
("ประวัติดังกล่าวของคนไทย", 2525 : 56)

ต่อมาในสมัยทวารวดี² แหวนของคนไทยทำด้วยทองคำและดีบุก
มีวิธีการทำตัวเรือนแหวนฝังด้วยแก้วพลึกและคัทมณี ส่วนที่ตัวเรือนจะทำเป็น
ลวดลาย บางส่วนใช้วิธีการสลักคนเป็นลวดลาย (มหาวิทาลัย
สุโขทัยธรรมมาธิราช, 2533 : 176) แหวนบางวงมีหัวแหวนแผ่ทงออกเป็น
กลีบบัวบาง ตรงกลางฝังมณีหลังเบี้ยสีแดง (คดีตา เลชะกุล, 2527 : 54)
เครื่องประดับในสมัยสุโขทัยนิยมใช้ทองคำ และทองคำฝังอัญมณี
แหวนของคนอาจจะทำด้วยทองเหลือง สมัยนั้นคนจากคนทั่วไปจะสวมแหวนแล้ว
แม้แต่เกวียนในพิธีขบวนที่กำแพงเพชรผู้สร้างยังให้สวมแหวนทั้งนิ้วมือและนิ้วเท้า
(คดีตา เลชะกุล, 2527 : 54-55)

¹ สัมฤทธิ์เป็นโลหะผสมระหว่างดีบุกกับทองแดง

² สมัยทวารวดีอยู่ในระหว่างพุทธศตวรรษที่ 11-16 โดยเรียกชื่อ
ตามกลุ่มชนซึ่งกระจายกันอยู่ต่างหนามันบริเวณภาคกลาง ภาคตะวันออก
เฉียงเหนือ ภาคเหนือบางส่วน และภาคใต้บางจังหวัด (มหาวิทาลัย
สุโขทัยธรรมมาธิราช, 2533 : 176)

ครั้งถึงสมัยอยุธยา เครื่องทรงของพระมหากษัตริย์ซึ่งเป็นเครื่องต้น คือเครื่องทรงสำหรับเสด็จพระราชดำเนินไปในงานพระราชพิธีสำคัญ ๆ เช่น เมื่อเสด็จพระราชดำเนินไปพระราชทานผ้าพระกฐิน จะทรงสวมมงกุฎเป็น เครื่องทรงอย่างหนึ่งด้วย (ประกอบ โชประกาย, 2513 : 181)

จากจดหมายเหตุการเดินทางสู่ประเทศสยามของบาทหลวงตาสาร์ด (สันต์ ท. โกมลบุตร, ผู้แปล, 2517 : 46) กล่าวถึงสมเด็จพระนารายณ์ มหาราชว่าทรงสวมข้อมมงกุฎเพชรเม็ดใหญ่ที่นิ้วพระหัตถ์หลายวงในวันเสด็จ ออกรับพระราชสาส์นจากคณะทูตชาวฝรั่งเศส ส่วนในจดหมายเหตุลาลูแบร์ กล่าวถึงการสวมแหวนของคนไทยในสมัยเดียวกันนี้ว่า คนไทยนิยมสวมแหวน ในนิ้วท้าว 3 นิ้ว¹ ทั้งมือซ้ายและมือขวา โดยจะสวมเป็นจำนวนมากเท่าไร ก็ได้โดยไม่ให้ล้นนิ้วมือ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์, 2505 : 115) นอกจากนี้การชูดคั้นทางโบราณคดี เช่นการขุดพบเครื่อง มหกรรม² ที่กรุวัดราชบูรณะ จังหวัดอยุธยา และหลักฐานทางประวัติศาสตร์ ทำให้ทราบว่า เครื่องประดับของคนไทยในสมัยนั้น คือมงกุฎทำด้วยลวดลาย ทองคำเส้นเล็กถักเป็นลายโปร่งใช้ครอบมวยผม ถ้าไล แหวนทองจะประดับ ด้วยพลอยหลากสีซึ่งเจียรไนเป็นรูปหลังเบี้ยทั้งสิ้น ("อัญมณีไทย-มิติใหม่ ของการออกแบบ", 2529 : 32)

¹ นิ้วท้าว 3 นิ้ว คือ นิ้วกลาง นิ้วนาง และนิ้วก้อย

² มหกรรม หมายถึง มาจากมหรรมณ์ มหรรม หมายถึงมีค่ามาก

มหกรรม คือสิ่งของที่มีค่า

ในสมัยอยุธยาพระมหากษัตริย์ไทยทรงสร้างเครื่องราชอิสริยยศ¹ หรือเครื่องลำดับยศชั้น เพื่อพระราชทานแก่ขุนนาง ข้าราชการบริวาร ตลอดจนพระบรมวงศานุวงศ์ตามลำดับความสำคัญของชั้นยศที่ดำรงอยู่และฐานันดรศักดิ์ ลักษณะของเครื่องลำดับยศมีรูปแบบต่าง ๆ กัน ซึ่งอาจจำแนกได้ 6 ประเภท ดังปรากฏอยู่ในหนังสือปกผนึกวิชาจากสยามจดหมายเหตุ (ม.ป.ป. : 22) คือ

1. เครื่องหมายอุปโภคที่ทำจากวัสดุ (โลหะ) สูงค่า ได้แก่ พานหมาก ถาดหมาก หีบหมาก คนโท โต๊ะ ชองพลู ชองบุหรี เป็นต้น
  2. เครื่องศาสตราวุธ ได้แก่ คาบ กระบี่
  3. เครื่องสูง ได้แก่ เครื่องแห่ที่ใช้ในกระบวนการงานแห่ต่าง ๆ ได้แก่ กลด สัปทน บังสุรย์ พัด และร่ม เป็นต้น
  4. เครื่องพาหนะ หมายถึง พวกเครื่องคานหาม สำหรับใช้เวลาเดินทาง ทางบก และทางน้ำ ได้แก่ เสลี่ยง ฮาน คานหาม และเรือต่าง ๆ
  5. เครื่องประดับ แบ่งออกเป็นศิราภรณ์ (เครื่องประดับศีรษะ) พระสังวาลย์ รัตประคค แหวน และเครื่องนุ่งห่ม
  6. เครื่องประดับที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อ เช่น ตะกรุด
- เครื่องสำคัญดังกล่าวข้างต้นใช้พระราชทานแก่บุคคลต่าง ๆ
- 17 ลำดับชั้น สำหรับลำดับชั้นที่มีแหวนเป็นเครื่องสำคัญคืออย่างหนึ่งรวมอยู่ในเครื่องสำคัญอื่น ๆ มีเพียง 8 ลำดับชั้นเท่านั้น คือพระมหากษัตริย์ หรือพระสยามมกุฎราชกุมาร เจ้าฟ้า บรมราชินี พระสยามมกุฎราชกุมารี

¹ เครื่องราชอิสริยยศ หมายถึง เครื่องหมายสำคัญของผู้มียศตำแหน่ง เป็นเครื่องหมายที่แสดงถึงเกียรติยศ หรือประกอบเกียรติยศและบำเหน็จความชอบ (ปกผนึกวิชาจากสยามจดหมายเหตุ, ม.ป.ป. : 21)

สมเด็จพระเจ้าพระยา เจ้าพระยา เจ้าพระยาหิรัญบัฏ¹ และเจ้าพระยาสุพรรณบัฏ²
(ปกิณกวิภาจจากสยามจดหมายเหตุ, ม.ป.ป. : 23-27)

สมัยรัตนโกสินทร์นิยมว่าเพชรเป็นอัญมณีที่มีค่ามากที่สุด และนิยมใช้อัญมณี 9 อย่างคือ เพชร ทับทิม มรกต บุษราคัม โทเมน นิล มุกดา เพทาย และไพฑูริย์ ทำเครื่องประดับ เช่น ทับแหวนนพเก้า (ประกอบ โชปประการ, 2513 : 152) ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ได้ทรงออกพระราชกำหนดกล่าวถึงการให้นักเลงการพนันหญิงฮิมเงิน ดังปรากฏอยู่ในหนังสือกฎหมายตราสามดวง เล่ม 5 (2506 : 290-291) ว่า การให้นักเลงการพนันหญิงฮิมเงินนั้นนายบ่อนจะให้กู้ฮิมได้โดยดูจากฐานะของผู้ฮิม การดูจากฐานะดังกล่าวนี้มีแหวนเป็นเครื่องประกอบด้วยอย่างหนึ่ง³ นอกจากนั้นในสมัยของพระองค์ยังมีพระราชบัญญัติเกี่ยวกับการแต่งกายออกเมื่อ จ.ศ. 1162 (พ.ศ. 2643) เฉพาะที่เกี่ยวกับแหวนพอสรุปได้ว่า ห้ามไม่ให้ซื้อขายแหวนถมยาราชวงศ์ประดับพลอย หากใครฝ่าฝืนจะถูกลงโทษอย่างหนัก (กฎหมายตราสามดวง เล่ม 4, 2505 : 287-288)

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ในวันที่เสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมพระนครตามพระราชประเพณีการเสด็จขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติ พระองค์ก็ทรงขำมรงค์เพชรทุกนิ้วพระหัตถ์ (จดหมายเหตุรัชกาลที่ 2 จ.ศ. 1171-1173, 2513 : 5)

¹ ขุนนางผู้ใหญ่ที่ได้รับพระราชทานแผ่นดินเงินที่จากรักราชทินนาม (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525, 2538 : 656)

² ขุนนางผู้ใหญ่ที่ได้รับพระราชทานแผ่นดินทองคำที่จากรักราชทินนาม (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525, 2538 : 814)

³ ดูรายละเอียด ในหน้า 5

เมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นครองราชสมบัติประเทศไทยมีการติดต่อกับชาวตะวันตกมากขึ้น อิทธิพลจากวัฒนธรรมตะวันตกเริ่มแพร่เข้ามา เครื่องสำริดของไทยที่มีมาแต่โบราณก็มีการเปลี่ยนแปลงตามแบบอย่างเครื่องสำริดของประเทศทางตะวันตก กล่าวคือ พระองค์ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างเป็นดวงตราเครื่องราชอิสริยยศสำหรับใช้ประดับเสื้อ เครื่องสำริดอย่างโบราณจึงเริ่มลดความสำคัญลง (ปกิณภวิภาจจากสยามจดหมายเหตุ, น.ป.ป. : 21)

นอกจากใช้เครื่องราชอิสริยยศเป็นเครื่องประดับแล้ว ขุนนางข้าราชการในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวยังนิยมสวมแหวนเพชรซึ่งมีตัวเรือนเป็นทองคำที่นิ้วชี้ ส่วนนิ้วก้อยนิยมสวมแหวนริงแตนซึ่งเป็นแหวนทองคำที่ปรุลายรูปหกเหลี่ยมติด ๆ กัน สำหรับชายสามัญชนไม่นิยมสวมแหวนนอกจากเวลาออกศึกหรือประกอบพิธีกรรมบางอย่างจะนิยมสวมแหวนนิรุตซึ่งเป็นแหวนติดด้วยผ้ายันต์หรือด้ายดิบ แต่ถ้าเป็นคนมีฐานะก็จะกัดด้วยทองคำ หรือนิยมสวมแหวนปลอมที่มีดอเป็นแหวนทองเกลี้ยง อาจฝังพลอยสามเม็ดต่าง ๆ กัน หรือสวมแหวนตราซึ่งทำด้วยโลหะมีตัวรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าเป็นรูปสัตว์ใน 12 ราศี (กาญจนาคพันธ์, 2519 : 72-74)

สำหรับสตรีในราชสำนักในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว นิยมสวมแหวนเพชร แหวนริงแตน และแหวนมณฑป ซึ่งเป็นแหวนกับกิมทำหัวเป็นยอดแหลม 1-2 สันขึ้นไป ยอดฝังกับกิมเม็ดเดี่ยว โคนสวมแหวนที่นิ้วเกือบทุกนิ้วทั้งสองมือ ยกเว้นนิ้วหัวแม่มือหรือสวมที่นิ้วชี้กับนิ้วก้อยทั้งสองมือ (กรมศิลปากร, 2535 : 161) ส่วนหญิงสามัญชนนั้น

กาญจนาคพันธ์ (2519 : 123-124) กล่าวว่า นิยมสวมแหวนปลอมมีด แหวนเพชร แหวนพลอย แหวนงูซึ่งทำเป็นรูปหัวงู รวงแหวนเป็นคิ้วทางขวา มาบรรจบกันใกล้หัว และแหวนแมงป่องมีหัวเป็นตัวแมงป่อง นิยน์คาฝังเพชรพลอย

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราชบัญญัติเครื่องราชอิสริยาภรณ์ฉบับแรกขึ้นในปี พ.ศ. 2436 การพระราชทานเครื่องสำริดซึ่งมีตั้งแต่สมัยอยุธยาจึงได้ยกเลิกไป และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างดวงตราเครื่องราชอิสริยาภรณ์จุลจอมเกล้าขึ้นเมื่อพระราชทานแก่ข้าราชการ ขุนนาง ตลอดจน

พระบรมวงศานุวงศ์แทนเครื่องสำคัญดังกล่าว (ปฏิคมวิเศษจากสยาม
จดหมายเทศน์, ม.ป.ป. : 21, 29) เครื่องสำคัญจึงกลายมาเป็น
เครื่องประกอบของเครื่องราชอิสริยาภรณ์จุลจอมเกล้าฯ (ประยุทธ์
สิทธิพันธ์, 2520 : 35) เครื่องราชอิสริยาภรณ์ของฝ่ายหน้าคือ
พระมหากษัตริย์ พระบรมวงศานุวงศ์ และข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ที่เป็นชายมี
บรรดาศักดิ์ประกอบอยู่ด้วย (กรมศิลปากร, 2535 : 167)

ครั้นถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้ชาย
สามัญชนไม่นิยมสวมเครื่องประดับ สกเว้นเครื่องประดับที่เป็นเครื่องราง
ของขลัง ดังนั้นแหวนที่ผู้ชายสวมจึงมักเป็นแหวนพระ แหวนพิรอด เป็นต้น
ส่วนหญิงสามัญชนยังนิยมสวมแหวนเพชร แหวนพลอกมิด แหวนพลอย แหวนงู
และแหวนแมงป่องเช่นเดียวกับสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่
สตรีในราชสำนัก ภรรยา บุตรีหลานของข้าราชการและคหบดี นิยมใช้เครื่อง
ประดับแบบตะวันตก กล่าวคือ แหวน สร้อยข้อมือ ตุ้มหู และสร้อยคอ ต้องใช้
อัญมณีชุดเดียวกัน และเข้ากับสีของเสื้อผ้าด้วย (กรมศิลปากร, 2530 :
167, 169)

สมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว การเปลี่ยนแปลง
แต่งกายของสตรีในประเทศตะวันตกมีมากขึ้น ดังนั้นเครื่องประดับต่าง ๆ
จึงเปลี่ยนแปลงไปด้วย ชุนวิจิตรมาตรากล่าวถึงแหวนในสมัยนั้นไว้ว่า แหวนงู
แหวนแมงป่อง และแหวนมณฑป ซึ่งเคยได้รับความนิยมมาแต่เดิมต่างหมดความ
นิยมไป แหวนฝังพลอย เพชร และอัญมณีอื่น ๆ เพียงเม็ดเดียวซึ่งเรียกว่า
แหวนหัว เข้ามาแทนที่ (กาญจนาคพันธ์, 2529 : 300) ในสมัยพระบาท-
สมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เครื่องประดับต่าง ๆ รวมทั้งแหวนไม่ค่อย
เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมากนัก เครื่องประดับแบบตะวันตกยังคงมีอิทธิพลต่อ
การแต่งกายของคนไทย

ภายหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 เป็นต้นมา คนไทย
รับเอาคือปรัทษาการต่าง ๆ รวมทั้งวัฒนธรรมการแต่งกายแบบตะวันตกเข้ามา
เครื่องประดับรูปแบบเก่า ๆ ของคนไทยได้รับความนิยมลดลงไปทุกขณะ
การผลิตเครื่องประดับสมัยใหม่เกิดขึ้นและได้รับความนิยมอย่างแพร่หลาย ทั้งนี้

เนื่องจากไม่มีข้อจำกัดด้านกฎหมายในการผลิตและเลือกใช้เครื่องประดับอย่าง
ในอดีต การสวมใส่เครื่องประดับจึงขึ้นอยู่กับปัจจัยการเงิน และความนิยม
ของสังคมเป็นสำคัญ ในสมัยปัจจุบันผู้ชายสวมใส่เครื่องประดับน้อยกว่าผู้หญิง
สำหรับแหวนผู้ชายอาจสวมเพียงแหวนแต่งงาน แหวนนามสกุล หรือแหวน
ประดับอัญมณี อย่างใดอย่างหนึ่ง ส่วนผู้หญิงนิยมสวมแหวนให้เข้าชุดกับ
เครื่องประดับชนิดอื่น และเข้ากับเครื่องนุ่งห่มเป็นสำคัญ และแม้ว่าแหวนจะ
ไม่ได้เป็นเครื่องอภิวชิยศอย่างแต่ก่อน แต่แหวนก็ยังใช้บ่งบอกฐานะของผู้เป็น
เจ้าของได้เช่นเดิม นอกจากนี้ ผู้ใช้บางคนก็ยังเชื่อถือเรื่องคุณของอัญมณีที่ใช้
ประดับเรือนแหวนอยู่อย่างไม่เปลี่ยนแปลง

เป็นที่น่าสังเกตว่า วัฒนธรรมการแต่งกายในส่วนที่เป็นเครื่อง
ประดับของคนไทยมีความเจริญ และมีวิวัฒนาการมาเป็นลำดับ คนไทยมี
เครื่องประดับตกแต่งร่างกายที่ช่วยเพิ่มความสวยงาม ใช้แสดงฐานะ
และก่อให้เกิดสิริมงคล สำหรับแหวนแม้จะเป็นเพียงเครื่องประดับชิ้นเล็ก ๆ
แต่ก็เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมการแต่งกายของชาติเช่นกัน ดังนั้นจากการ
ทำแหวนสัมฤทธิ์ แหวนโลหะวางเกลี้ยงในสมัยโบราณ ช่างฝีมือของไทยได้พัฒนา
การออกแบบแหวนให้วิจิตร เพิ่มลวดลายให้แปลกตาออกไปจากเดิม ใช้วัสดุ
ผลิตเรือนแหวน และนำอัญมณีมาประดับหัวแหวนให้สวยงามยิ่งขึ้น โดยเฉพาะ
เพชรซึ่งถือกันว่ามีค่าสูงกว่าอัญมณีชนิดอื่นก็ได้รับความนิยม และนำมาใช้ประดับ
หัวแหวนมาตั้งแต่สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นจนถึงปัจจุบันนี้

การใช้แหวนในวรมคคีไทย

แหวนเป็นเครื่องประดับร่างกายอย่างหนึ่งของมนุษย์ที่มีส่วนสัมพันธ์
กับวรมคคีไทยเป็นอย่างมาก กวีได้นำแหวนมาเกี่ยวข้องกับวรมคคี
2 ลักษณะด้วยกันคือ การใช้แหวนตามวัฒนธรรม หมายถึงการนำแหวนมาใช้
อย่างที่สังคมส่วนใหญ่ใช้กัน ได้แก่ ใช้แหวนเป็นเครื่องประดับ ใช้ตามฐานะ
ของบุคคล ใช้ตามประเพณี ใช้ตามคติความเชื่อ ใช้ตามค่านิยม ใช้แหวน
เป็นของที่ระลึก ใช้เป็นคำจ้ำจ้วงและรางวัล และใช้แหวนเป็นเครื่องบรรณาการ

แต่เนื่องจากกวีเป็นผู้มีจินตนาการอันกว้างไกล ดังนั้นในการสร้างสรรค์เรื่องราวในวรรณคดีให้สนุกสนานชวนติดตาม กวีจึงได้นำแหวนมาใช้ตามจินตนาการของตนอีกลักษณะหนึ่ง การใช้แหวนในลักษณะนี้ ได้แก่ การใช้แหวนสำหรับแปลงกาย ใช้แหวนเป็นอาวุธ และใช้แหวนเพื่อเหาะเหินเดินอากาศ

1. การใช้แหวนตามวัฒนธรรม

วัฒนธรรม หมายถึง "วิถีดำเนินชีวิตของชนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งที่แสดงถึงความเจริญงอกงาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ความกลมเกลียวก้าวหน้า ตลอดจนศีลธรรมอันดีของประชาชน" (กรมการศาสนา, 2523 : 97)

ตามพระราชบัญญัติวัฒนธรรม พุทธศักราช 2485 (กรมศาสนา, 2523 : 99-100) วัฒนธรรมแบ่งออกเป็น 4 ประเภท ได้แก่ คติธรรม คือ วัฒนธรรมที่เกี่ยวกับหลักในการดำเนินชีวิตของแต่ละคน ส่วนใหญ่เป็นเรื่องของจิตใจ และมีที่มาจากศาสนา เนติธรรม คือ วัฒนธรรมทางแบบแผนซึ่งหมายถึง กฎหมาย วินัย ขนบธรรมเนียมและจารีตประเพณี วัตถุธรรม คือ วัฒนธรรมทางวัตถุ เช่น เครื่องใช้ เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และอาหาร เป็นต้น สหธรรม คือ วัฒนธรรมที่เกี่ยวกับสังคม คุณธรรม และมารยาทต่าง ๆ

พระยาอนุนานราชชน ได้แบ่งวัฒนธรรมเป็น 2 ประเภท คือ วัฒนธรรมทางวัตถุ (Material Culture) ได้แก่ สิ่งจำเป็นเบื้องต้นในชีวิต คือ ปัจจัย 4 และสิ่งอื่น ๆ เช่น เครื่องมือเครื่องใช้ สานพานะ ตลอดจนเครื่องอาวุธยุทธโศปกรณ์ป้องกันตัว และวัฒนธรรมทางจิตใจ (Non Material Culture) ได้แก่ การศึกษาวิชาความรู้เพื่อบำรุงความคิดและสติปัญญา เช่น ศาสนา จรรยา ศิลปะ วรรณคดี กฎหมาย และระเบียบประเพณีซึ่งส่งเสริมความรู้ทางจิตใจให้งอกงาม (คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2531 : 34)

ดังนั้นวัฒนธรรมจึงหมายถึงวิถีการดำเนินชีวิตของคนในสังคม เป็นแบบแผนการประพฤติปฏิบัติ และการแสดงออกถึงความรู้สึกนึกคิดในสถานการณ์ต่าง ๆ ที่สมาชิกส่วนใหญ่ในสังคมเดียวกันสามารถเข้าใจร่วมกันเป็นวิถีชีวิตที่ได้สั่งสม เลือกรสรร ปรับปรุงแก้ไข และตกลงยึดถือเป็นแนวทางปฏิบัติในสังคมนั้น

แหวน คือ เครื่องประดับที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อใช้เป็นส่วนหนึ่งของเครื่องแต่งกาย ดังนั้นการสวมแหวนจึงนับเป็นวัฒนธรรมทางวัตถุ วัฒนธรรมการใช้แหวนจึงสะท้อนให้เห็นวิถีชีวิต ค่านิยม และคติความเชื่อของสังคมนั้น ภาพสะท้อนของวัฒนธรรมดังกล่าวสามารถสังเกตได้จากวรรณคดี ทั้งนี้เพราะวรรณคดีสร้างขึ้นมาจากชีวิตมนุษย์ ดังนั้นการใช้แหวนของตัวละครในวรรณคดีไทยจึงเป็นการถ่ายแบบมาจากวัฒนธรรมการแต่งกายของคนในสังคมนั้นเอง วัฒนธรรมการใช้แหวนของตัวละครในวรรณคดีไทย มีดังนี้

1.1 การใช้แหวนเป็นเครื่องประดับ

ดังได้กล่าวมาแล้วในเรื่องประวัติและลักษณะของแหวน ในวรรณคดีไทยว่า ในกถุมลเทียรบาลกล่าวถึงพระมหากษัตริย์สมัยอยุธยาว่า ทรงสวมกำมรงค์ 3 วงทุกนิ้วพระหัตถ์ ส่วนสามัญชนนิยมสวมแหวนในนิ้วเท้า 3 นิ้ว สมัยรัตนโกสินทร์ยังคงนิยมสวมแหวนหลายวง มีทั้งแหวนประดับอัญมณี เช่น แหวนนพเก้า แหวนเพชร และแหวนที่มีรูปทรงต่าง ๆ เช่น แหวนงู แหวนรังแตน แหวนมณฑป และแหวนพิรอด เป็นต้น เมื่อความนิยมของสังคมเป็นดังนี้ การใช้แหวนของตัวละครในวรรณคดีจึงปรากฏออกมาในลักษณะเดียวกัน กล่าวคือ เมื่อกล่าวถึงการแต่งองค์ทรงเครื่องของตัวละคร เครื่องทรงก็จะประกอบไปด้วย มงกุฎ ชฎา กุณฑล กรรเจีษกจอน พาหุรัด ทองกร สิ้งวาล สะลิ่ง สนับเพลา ภูษา ช้ายไหว ช้ายเครง สไบ ตาบทศ ทับทรวง ประดับฉัตร และเครื่องทรงอีกอย่างหนึ่งที่กวีมักจะกล่าวถึงเมื่อมีบทแต่งองค์ คือ กำมรงค์หรือแหวน

¹ สุราษฎร์เอื้อค ในหน้า 85

การใช้แหวนเป็นเครื่องประดับที่ปรากฏอยู่ในวรรณคดีไทย มีดังนี้

1.1.1 การสวมแหวนทั้ง 10 นิ้ว วรรณคดีที่กล่าวให้ตัวละคร
สวมแหวนครบทั้ง 10 นิ้ว มีหลายเรื่อง ได้แก่

บทละครเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้า-
พระนุทชสอดฟ้าจุฬาโลก เมื่อท้าวสหบดีพรหมแต่งองค์จะเสด็จไปสร้างเมืองลงกา
ให้แก่ท้าวธาดา (ท้าวจตุรพักตร์) พระองค์ทรงข้ามรงค์ 10 นิ้วพระหัตถ์
ตั้งคำประพันธ์ว่า

ข้ามรงค์เรือนแก้วเพชรเหลือง	อร่ามเรืองทั้งสิบนิ้วพระหัตถ์
ทรงมงกุฎแก้วดอกไม้ทัด	กรรเจียกจอนจำรัสจำเริญดา
	(รามเกียรติ์ เล่ม 1 : 16)

ทศกัณฐ์ทรงข้ามรงค์ 10 นิ้วพระหัตถ์ เมื่อเสด็จไปหานางสีดา
ที่พลับพลาเมืองลงกาดังนี้

ข้ามรงค์เรือนแก้วเพชรเหลือง	อร่ามเรืองทุกนิ้วพระหัตถ์
ทรงมงกุฎแก้วดอกไม้ทัด	กุดทอลจำรัสกรรเจียกจอน
	(รามเกียรติ์ เล่ม 2 : 150)

พระรามและพระลักษมณ์แต่งองค์จะยกทัพไปรบกับทศกัณฐ์ทั้งสอง
พระองค์ทรงข้ามรงค์มีโลहितทั้ง 10 นิ้วพระหัตถ์ คำประพันธ์ตอนนี้ คือ

ข้ามรงค์มีโลहित	ชวลิตถ้วนสิบนิ้วพระหัตถ์
ทรงมหามงกุฎดอกไม้ทัด	กรรเจียกแก้วจำรัสอลงกรณ์
	(รามเกียรติ์ เล่ม 3 : 23)

อีกตอนหนึ่ง คือ เมื่อวิรุณจำบังยกทัพมาช่วยทศกัณฐ์รบกับพระราม
วิรุณจำบังสวมแหวนมราตทั้ง 10 นิ้ว ดังนี้

สอดใส่ข้อมรงค์มรกต	ครบหมดทั้งสิบนิ้วพระหัตถ์
ทรงมหามงกุฎดอกไม้ทัด	กรรเจี๊ยกจอนจำรัสกษัตริย์นรธา
	(รามเกียรติ์ เล่ม 3 : 199)

จากบทละครเรื่องอุณรุท กล่าวถึงท้าวณาสุราชว่า ทรงข้อมรงค์
ทั้ง 10 นิ้วพระหัตถ์ คำประพันธ์ตอนนั้นว่า

ข้อมรงค์เรือนเก็จเพชรเหลือง	อร่ามเรืองทั้งสิบนิ้วพระหัตถ์
ทรงมงกุฎแก้วดอกไม้ทัด	กรรเจี๊ยกจอนเนารัตนกษัตริย์นรธา
	(อุณรุท : 4)

ในเรื่องอิเหนา ตัวละครสวมแหวนทั้ง 10 นิ้วเช่นกัน กล่าวคือ
เมื่ออิเหนาทรงรบชนะทัพท้าวกะหมิงกษัตริย์ อิเหนาได้เสด็จเข้าเมืองดาหา
โดยแต่งตั้งองค์ทรงข้อมรงค์ ทั้ง 10 นิ้วพระหัตถ์ ดังนี้

ตามประดับกับทรงงาช้างสร้อย	เฟื่องห้อยพลอยแดงเขี้ยวขาว
ทองกรวิเชียรช่วงดังดวงดาว	ข้อมรงค์เพชรพราวไปทุกนิ้ว
	(อิเหนา : 352)

อีกตอนหนึ่งที่ตัวละครสวมแหวนครบทั้ง 10 นิ้ว คือ เมื่อท้าวดาหา
แต่งตั้งก่อนเสด็จกลับจากไชยบท คำประพันธ์ คือ

ข้อมรงค์ทรงถวัลนิ้วพระหัตถ์	มงกุฎเก็จเพชรจำรัสรุ่งเรือง
กรรเจี๊ยกจอนห้อยอุบะบุปผาพวง	ถือเช็ดหน้าสีม่วงโมรีฟ้า
	(อิเหนา : 442)

การศึกษาข้างต้นพบว่าภวิจะให้ตัวละครสวมแหวนทั้ง 10 นิ้ว เฉพาะตัวละครชายที่เป็นเทวดาและกษัตริย์เท่านั้น โดยจะสวมแหวน ตามความนิยมของสังคมทั้งชนิดและวิถีสวม คือสวมแหวนเพชรทั้ง 10 นิ้ว ส่วนแหวนที่ประดับอัญมณีอื่นก็มีอยู่บ้าง

1.1.2 การสวมแหวนทั้ง 2 มือ แต่ไม่ระบุจำนวนนิ้ว การสวมแหวนในลักษณะนี้มีอยู่ในเรื่อง อิเหนา หลายตอนด้วยกัน คือ เมื่ออุทการรพ (นางบุษบา) จะออกจากเมืองประมอดันไปตามหาอิเหนา และตอนแต่งตัวออกมาพบนางกฤษมา ดังคำประพันธ์ตอนจะออกจากเมือง ประมอดันว่า

ทับทิมถ้ำมรงค์ทรงเบืองซ้าย
ทรงห้อยสร้อยสนจำปา

แพรวพรายเพชรรัตนพระหัตถ์ขวา
เห็นบริษัเทวดาแล้วคลาไคล
(อิเหนา : 767)

การสวมแหวนทั้ง 2 มือแต่ไม่ระบุจำนวนนิ้ว เป็นที่น่าสังเกตเช่นเดียวกันว่าภวิจะใช้เฉพาะตัวละครชาย และพบในเรื่อง อิเหนา เพียงเรื่องเดียว

1.1.3 การสวมแหวนมือเดียวแต่ไม่ระบุจำนวนนิ้ว การสวมแหวนลักษณะนี้ ปรากฏในนิทานคำกลอน เรื่อง สิงหไกรภพ คือสิงหไกรภพ ทรงข้ามรงค์ที่พระหัตถ์ซ้าย ดังนี้

ใส่เสื้อทองกรองสลอลออ่อน

ทับทรวงซ็อนสังวาลประสานสาย

มงกุฎแก้วเพชรกระจ่างพร่างประกาย พระหัตถ์ซ้ายข้ามรงค์อลงการ

(นิทานคำกลอนสุนทรภู่ (เล่มสอง) : 212)

1.1.4 การสวมแหวนโคจรระบุนิ้วที่สวม วรรณคดีไทยหลายเรื่อง
ก็ทำให้ตัวละครสวมแหวนที่นิ้วใดนิ้วหนึ่งหรือสวมหลายนิ้ว แต่สวมไม่ครบทุกนิ้ว
โดยทั่วไปจะบรรยายว่าตัวละครสวมแหวนนิ้วใดบ้าง การสวมแหวนในลักษณะนี้
มีปรากฏในวรรณคดีไทย ดังนี้

เรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระ
พุทธยอดฟ้าจุฬาโลก นางสีดาสวมแหวนซึ่งพระอิศวรประทานให้ที่นิ้วก้อย
เนื้อเรื่องตอนนี้อยู่ในตอนทศกัณฐ์ต่อสู้กับสดาสู ดังคำประพันธ์ คือ

ทั้งสิ้นฤทธิสิ้นคิดคิดกลัวตาย	สุดหมายจะชนะปักษี
จับถือพระหัตถ์นางแก้ว	อสูรจึงถอดขำรงค์
ซึ่งอยู่ในนิ้วกนิษฐา ¹	องค์นางสีดานวลหง
มุ่งมาดจะพิฆาตให้ปลดปลง	ก็ขว้างตรงไปด้วยกำลึงกาช

(รามเกียรติ์ เล่ม 1 : 701)

เรื่องอิเหนา พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระ
พุทธเลิศหล้านภาลัย กวีกล่าวถึงตัวละครสวมแหวนนิ้วก้อย 2 ตอน คือ
เมื่อก้าวประมอตันแต่งองค์ก่อนเสด็จไปเมืองกาหลัง และตอนนางจินตะหรา
ไปหานางบุษบา ดังคำประพันธ์ตอนก้าวประมอตันแต่งองค์ ว่า

ดาบที่สัททรวงดวงระยับ	สังวาลบานพับส่าสว้อ
ทองกรประดับเพชรเม็ดไม้เนื้อ	ขำรงค์สอดก้อยแก้วประไพ

(อิเหนา : 1071)

¹ นิ้วกนิษฐา หมายถึง นิ้วก้อย

และตอนนางจินตะหราแต่งองค์ว่า

สอดสังวาลบานพับประดับพลอย   ชำมรงค์ทรงก้อยทองเนื้อเก้า
แล้ววาดกรภักดิ์กราชพรายเพรา   ชวนเหล่าสนมในโคลดลาฯ
(ลิเหนา : 1159)

ในเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน กวีระบุไว้ว่าตัวละคร
สวมแหวนนิ้วก้อย คือตอนขุนศรีวิชัยจะถวายตัวขุนช้างต่อพระพันวา
ขุนช้างแต่งตัวโดยสวมแหวนนิ้วก้อย ดังนี้

กำไลทองสองเส้นเน้นส่องขน   ให้ก้อยแหวนเพชรยอดสอดใส่ก้อย
คู่เหมือนลูกเสื่อปลาน้ำขึ้นตาลอย   วังร้อสร้อยชกคอเข้าหอกกลาง
(ขุนช้างขุนแผน : 12)

อีกตอนหนึ่งที่กล่าวถึงการแต่งตัวของนางพิมพิลาไลย
เมื่อไปเป็นเจ้ากัณฑ์ในงานประเพณีเทศน์มหาชาติ นางพิมพิลาไลยสวมแหวน
หลายวงโดยที่นิ้วก้อยสวมแหวนคู่ คำประพันธ์ตอนนี้มีว่า

ใส่แหวนเพชรประดับทับทิมพลอย   สอดก้อยแหวนงูคลื่นไหว
อีเด็กเอ๊ะหีบหมากเครื่องนากใน   ชันถมเอาไปต่อคำได้ซ้ำ
(ขุนช้างขุนแผน : 59)

นิทานค่ากลอนสุนทรภู่เรื่อง ลักษณะวงศ์ ตอนที่นางทิพเกสร
ได้รับเทพชำมรงค์จากเทวรักษ์ประจำต้นรัง นางนำมาสวมที่นิ้วก้อย
ตั้งคำประพันธ์ว่า

แล้วสอดใส่นิ้วก้อยขนิษฐา   กัดบงกษาเป็นพราหมณ์มหาศาล
วิไลล้ำเครื่องทรงอลงการ   สร้อยสังวาลพร้อมสรพประดับกาย
(นิทานค่ากลอนสุนทรภู่ (เล่มหนึ่ง) : 297)

นอกจากสวมแหวนที่นิ้วก้อยแล้ว ตัวละครชายในวรรณคดี
 โทษบางเรื่องยังสวมแหวนที่นิ้วนางและนิ้วชี้ ดังปรากฏอยู่ในเสภา
 เรื่องขุนช้างขุนแผน กวีกล่าวถึงตัวละครสวมแหวนนิ้วก้อย นิ้วนาง และนิ้วชี้
 ในตอนขุนช้างแต่งตัวไปร่วมงานประเพณีเทศน์มหาชาติว่าขุนช้างสวมแหวนหลายวง
 และสวมทั้ง 3 นิ้วดังนี้

ครั้งนี้จะแต่งไปให้ถึงฮวด	จะไปอดนางพิมพ์ให้มื่ออยู่
นิ้วก้อยใส่ริงแตนแหวนงู	นิ้วชี้เชิดชูนิ้วแหวนเพชร
นิ้วนางแหวนประดับทับทิม	เอะทีนางพิมพ์มื่อสำเร็จ
แหวนเครื่องของบิดาขอค้ำหมัด	ชาวสุพรรณมันเห็นว่ามี
	(ขุนช้างขุนแผน : 58)

ส่วนในเรื่องพระอภัยมณี ตอนที่พระอภัยมณีทรงมอบ
 ชำมรงค์ให้แก่อาจารย์เป็นค่าเรียนวิชาเป่าปี่ พระอภัยมณีทรงชำมรงค์ที่นิ้ว
 ค้ำประพันธ์ตอนนี้ คือ

ฝ่ายเซษฐามาถึงที่ท้ายบ้าน	ก็เข้าหาอาจารย์ที่คตสี
เอาชำมรงค์ทรงนิ้วดัชนี	ให้พราหมณ์ค้ำค่าแสนค่าถึงทองฯ
	(พระอภัยมณี : 6)

นอกจากระบุนิ้วที่สวมแล้ว บางครั้งกวียังระบุด้วยว่า
 เป็นนิ้วด้านใด เช่นในเรื่องพระอภัยมณี เมื่อศรีสุวรรณทรงมอบชำมรงค์ให้แก่
 อาจารย์เป็นค่าเล่าเรียน ศรีสุวรรณทรงชำมรงค์ที่นิ้วก้อยด้านขวา
 ดังคำประพันธ์ว่า

แล้วถอดแหวนวงน้อยที่ก้อยขวา	ให้พฤภาคทนคณสนอง
คาพราหมณ์เฒ่าเอาสำลีปะชี้รอง	ขอประคองไว้ในผมให้สมควร
	(พระอภัยมณี : 5)

2517 : 70-71) ส่วนในทวีปยุโรปใช้ระบบศักดินาหรือระบบเจ้าขุนมูลนาย แบ่งฐานะของบุคคล (สัฟตรา สุกาณ, 2521 : 169) ระบบศักดินามีการ กำหนดศักดิ์ศรี สิทธิและหน้าที่ของบุคคลในสังคมโดยใช้นามเป็นเกณฑ์ในการวัด (ภารดี มหาจันทร์, 2527 : 20) สำหรับประเทศไทยมีการแบ่งชนชั้น ในสังคมโดยใช้ระบบศักดินาเช่นกัน ภารดี มหาจันทร์ (2527 : 14-17) กล่าวว่าในสมัยอยุธยา มีการแบ่งชนชั้นออกเป็น 4 ประเภท ได้แก่ ชนชั้น พระมหากษัตริย์ ชนชั้นเจ้านาย และขุนนาง ชนชั้นไพร่ และชนชั้นทาส การแบ่งชนชั้นของบุคคลนี้มีมา จนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

การกำหนดชนชั้นของบุคคลในสังคมนั้นมีเครื่องหมายที่แสดงฐานะ หลายประการด้วยกัน เช่น หน้าที่ความรับผิดชอบที่มีต่อองค์พระมหากษัตริย์ผู้มี ศักดินาสุงจะมีหน้าที่รับผิดชอบสูง การทำนุโยกรรมถ้าผู้มีศักดินาสุงทำนุโยกรรม ต้องมีพยานรู้เห็นมากกว่าผู้มีศักดินาดำ และการลงโทษก็เป็นเครื่องบอกชนชั้น เช่นกัน กล่าวคือ ผู้มีศักดินาดำถ้าทำผิดกฎมณเฑียรบาลจะถูกลงโทษหนักกว่า ผู้มีศักดินาสุง เป็นต้น (ภารดี มหาจันทร์, 2527 : 21) นอกจากนั้นจากการ ศึกษาของ เสถียร ปั้นเหลือ (2533 : 159) พบว่าผ้าที่นำมาใช้ในการ แต่งกายก็ใช้เป็นเครื่องกำหนดฐานะของบุคคลได้อีกอย่างหนึ่ง

สิ่งสำคัญอีกประเภทหนึ่งซึ่งนำมาใช้เป็นเครื่องหมายแสดงฐานะ หรือสถานภาพของบุคคลคือ เครื่องประดับตกแต่งร่างกายได้แก่ มงกุฎ กุณฑล หิงวาล และแหวน เป็นต้น

แหวนใช้เป็นเครื่องกำหนดฐานะของบุคคลได้ ทั้งนี้เพราะ แหวนบางชนิดจะนำมาใช้ประดับร่างกายได้เฉพาะบุคคลฐานะหนึ่ง และแหวน บางชนิดเป็นของต้องห้ามสำหรับบุคคลอีกฐานะหนึ่ง ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกถึงกับมีพระราชบัญญัติเกี่ยวกับการใช้เครื่องประดับ

ออกมาให้ราษฎรถือปฏิบัติ ดังปรากฏอยู่ในกฎหมายตราสามดวงเล่ม 4 (2505 : 285-288) ในส่วนที่กล่าวถึงแหวนว่า ห้ามข้าราชการชั้นผู้น้อย และราษฎรตลอดถึงช่างทองซื้อขายแหวนถมฮาราชาวดีประดับพลอย¹ หากใครฝ่าฝืนจะถูกลงโทษอย่างหนัก

ในวรรณคดีไทยกล่าวถึงการใช้นแหวนตามฐานะบุคคลไว้ดังนี้

1.2.1 แหวนของเทพเจ้า

ตัวละครในวรรณคดีไทย นอกจากจะมีตัวละครที่เป็นมนุษย์แล้ว วรรณคดีไทยหลายเรื่องก็มักจะมีกล่าวถึงตัวละครที่เป็นเทพเจ้าซึ่งหมายถึงตัวละครที่เป็นเทวดาผู้เป็นใหญ่ (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525, 2538 : 407) เช่น พระอินทร์ พระอิศวร เป็นต้น เทพเจ้าเหล่านี้จะสวมเครื่องประดับเช่นกัน แหวนที่เทพเจ้าใช้ปรากฏอยู่ในบทละครเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกว่า พระอินทร์แต่งองค์ก่อนจะเสด็จไปสร้างเมืองในโลกลมนุษย์ พระองค์ทรงชามรงค์เพชร ดังคำประพันธ์ว่า

พาหุรัดชามรงค์เพชรแพรว

ห้อยกมลทลพิศดอกไม้พวง

มงกุฎแก้วสุริยกานต์โชติช่วง

ดอกไม้ทศรุ้งร่วงพรายดา

(รามเกียรติ์ เล่ม 1 : 7)

¹ แหวนถมฮาราชาวดี คือ แหวนลงฮาสีฟ้า

(อรุณี ประเสริฐศิลป์, ม.ป.ป. : 8)

อีกตอนหนึ่ง คือ เมื่อพระอิศวรจัดทัพไปรบกับศิวบริม
พระองค์ทรงข้ามรงค์เพชร ดังนี้

ตามทิศทองกรมังกพรผด	หาตรีดมรดกทับกิมคั่น
ข้ามรงค์เพชรเหลืองเรือนสุบรรณ	มงกุฎแก้วกัณฑ์กรรเจือกจอน
	(รามเกียรติ์ เล่ม 1 : 49)

วรรณคดีไทยอีกเรื่องหนึ่งที่กล่าวถึงแหวนของเทพเจ้า
คือบทละครเรื่องอุณรุท เมื่อพระอินทร์จะประพาสสวนจิตรรา พระองค์
ทรงข้ามรงค์เพชร คำประพันธ์ตอนนี้ว่า

ตามทิศกับทรวงดวงกุดั่น	สังวาลวรมเพชรเหลืองเรืองอร่าม
ทองกรนาหรีดลาชุกคาม	ข้ามรงค์เพชรพลามตั้งเพลิงนราช
	(อุณรุท : 87)

การศึกษาข้างต้นพบว่าเทพเจ้าที่ทรงข้ามรงค์
คือพระอินทร์ และพระอิศวร ทั้งสองพระองค์ทรงข้ามรงค์เพชร เช่นเดียวกับ
ตัวละครที่เป็นมนุษย์

1.2.2 แหวนของกษัตริย์

กษัตริย์ในวรรณคดีไทยจะทรงข้ามรงค์ 2 ประเภท ดังนี้
ประเภทแรก คือ ข้ามรงค์ประดับอัญมณีซึ่งกษัตริย์
จะทรงข้ามรงค์ประดับอัญมณีตามความนิยม เช่น เพชร และอัญมณีอื่น ๆ
ในบทละครเรื่องรามเกียรติ์ ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก
ท้าวอินมาตันทรงข้ามรงค์เพชร ดังนี้

ตามทิศกับทรวงประดับบุษย์	สังวาลชมพูนุทสามสาธ
พาหุรัดทองกรมังกกรกลาย	ข้ามรงค์เพชรพราษอลงการ
	(รามเกียรติ์ เล่ม 1 : 13)

เมื่อพระธากาลนาคแห่งเมืองบาดาลแต่งองค์ไปรบกับ
ท้าวสหมิวัน พระองค์ทรงข้ามรงค์มรกตและทับทิม ดังคำประพันธ์ว่า

นาหุ้ดทองกรมึงกรเกี้ยว	ข้ามรงค์พลอยเขียวรุ่งร่วง
มงกุฎแก้วสุรภาคัดดอกไม้พวง	ห้อยห่วงกษัตริย์เจียรจระ
	(รามเกียรติ์ เล่ม 1 : 119)

บทละครเรื่องอุณรุท ท้าวบรมจักรกฤษณ์แต่งองค์ก่อนเสด็จ
ไปช่วยพระอุณรุทที่เมืองรัตนา พระองค์ทรงข้ามรงค์เพชร
ดังคำประพันธ์ตอนนั้น คือ

สอดสายสังวาลมรกต	สะอึงองค์เครือขควิเชียรฉาย
นาหุ้ดทองกรมึงกรกลาย	ข้ามรงค์เพชรพรายอรชร
	(อุณรุท : 333)

ในเรื่องอิเหนา กวีกล่าวถึงแหวนของกษัตริย์หลายตอน เช่น
เมื่ออิเหนาแต่งองค์ก่อนเสด็จไปเมืองหมันหยา อิเหนาทรงข้ามรงค์เพชร
ดังคำประพันธ์มีว่า

ข้ามรงค์เพชรพราวแวววิบ	กรรเจียรกปรับรับทรงมงกุฎ
เห็นบกริชฤทธิรอนสำหรับสุกข์	งามดั่งเทพบุตรบจรรยา
	(อิเหนา : 38)

เมื่อท้าวภูเรปัน ท้าวคาหา ท้าวกาหลัง
และท้าวสิงหิตสำหรับแต่งองค์จะเสด็จไปขึ้นที่เขापันจะหระ ทั้งสี่พระองค์
ทรงข้ามรงค์เพทาส ดังนี้

ตามทิศกับทรวงดวงระฮีบ	สิงวาลบานนัยบกระสินสาย
ทองกรแก้วกุดันพรหมราช	ข้ามรงค์เพทาสเรือนสุบรรณ
	(อิเหนา : 1118)

บทละครนอกเรื่อง สังข์ทอง พระราชนิพนธ์ใน
พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เมื่อท้าวสามนต์จะเสด็จออกตีคัล
พระองค์ทรงข้ามรงค์มีหิวประดับด้วยอัญมณี ค่าประพันธ์ตอนนี้ คือ

ส่วนสอดกำไลใส่แหวนหัว	เฟื่องนิศุด่างงามหนักหนา
นั่งมองส่องกระจกล้ำชัชฎา	เจ้ามณฑาคูทิดหรือยัง
	(บทละครนอกพระราชนิพนธ์รัชกาลที่ 2 : 146)

นิทานคำกลอนเรื่อง สิงห์ไกรภพ เมื่อสิงห์ไกรภพ
จะเสด็จไปตามหาพระชนกชนนี พระองค์แต่งองค์ทรงข้ามรงค์นพเก้า ดังนี้

ข้ามรงค์ทรงสวดนิ้วพระหัตถ์	แนวรัตน์พลอสพรายลาออร่วม
แล้วจุมเจิมเฉลิมจักร์เป็นเพชรพรหมณ์	พลางคิดความที่จะไปข้างไทนต์
	(นิทานคำกลอนสุนทรภู่ (เล่มสอง) : 52)

แหวนประเภทที่สองของกษัตริย์คือ แหวนที่ประดิษฐ์
เป็นรูปทรงต่าง ๆ ได้แก่ แหวนเรือนแก้ว แหวนเรือนครุฑ ดังปรากฏอยู่
ในวรรณคดีไทย ดังต่อไปนี้

บทละครเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์ใน

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทศกัณฐ์ทรงข้ามรงค์กับทิมเรือนแก้ว
ก่อนเสด็จออกรบกับพระราม ดังคำประพันธ์ว่า

ข้ามรงค์เรือนแก้วกับทิมทิม	ทรงถวนกั้งลิบนิ้วพระหัตถ์
มงกุฎแก้วกมลคอกไม้ทัด	กรรเจีฐกเพชรจำรัสส่องกรณ
	(รามเกียรติ์ เล่ม 3 : 133)

การศึกษาการใช้แหวนของกษัตริย์ในวรรณคดีไทยพบว่า
ตัวละครที่เป็นกษัตริย์จะสวมแหวนที่ประดับอัญมณีต่าง ๆ เช่น เพชร ทับทิม
มรกต เพทายและแหวนนพเก้า เป็นต้น แต่อัญมณีที่นิยมใช้ประดับหัวแหวน
มากที่สุดคือเพชร ส่วนรูปทรงของแหวนนอกจากแหวนรูปทรงธรรมดา
ประดับอัญมณีแล้ว ยังนิยมแหวนที่ประดิษฐ์เป็นแหวนเรือนครุฑประดับอัญมณี
และแหวนเรือนแก้วประดับอัญมณีอีกด้วย

1.2.3 แหวนของสตรีในราชสำนัก

สตรีในราชสำนัก หมายถึง ตัวละครหญิง ได้แก่ มเหสี
ราชธิดาพระบรมวงศานุวงศ์ฝ่ายหญิง และนางสนมกำนัล แหวนของสตรี
ในราชสำนักเหล่านี้ไม่แตกต่างจากแหวนของกษัตริย์มากนัก สกเว้นแหวน
บางชนิดซึ่งมีข้อจำกัดในการใช้ เช่น แหวนเรือนครุฑใช้สำหรับตัวละครชั้นสูง
ฝ่ายชาย¹ และแหวนมณฑปจะใช้เฉพาะตัวละครหญิง² เป็นต้น แหวนของสตรี
ในราชสำนักแบ่งเป็น 2 ประเภท ดังนี้

¹ ดูรายละเอียดเรื่องแหวนเรือนครุฑ ในหน้า 33-37

² ดูรายละเอียดเรื่องแหวนมณฑป ในหน้า 42-43

ประเภทแรก คือ แหวนประดับอัญมณีต่าง ๆ และแหวนวงเกลี้ยงแหวนของสตรีในราชสำนักเป็นแหวนประดับอัญมณีหลายชนิดด้วยกัน แต่ที่นิยมที่สุดคือ เพชร วรรณคดีไทยหลายเรื่องมีตัวละครซึ่งเป็นสตรีในราชสำนักสวมแหวนเพชร เช่น บทละครเรื่องรามเกียรติ์ พระราชินีพันธุในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก องค์กวีทรงกล่าวถึงนางอรุณวดีธิดาท้าวโรมพิศว่าทรงสวมรงค์เพชร ดังนี้

สะอึ่งแก้วแววเลื่อมมุกดาหาร	ดวงประพาณีบานพับประดับกัน
พาหุรัตทองกรมิ่งกรพัน	ข้ามรงค์เพชรุกค้นพราสดา
	(รามเกียรติ์ เล่ม 1 : 263)

ในพระราชินีพันธุบทละครนอกเรื่องสังข์ทอง ราชธิดาทั้งเจ็ดองค์ทรงข้ามรงค์เพชรในวันเลือกคู่ คำประพันธ์ตอนนี้ คือ

สร้อยนวมสวมสอดสังข์วาลวรรณ	ตาบูกค้นเรื่องรองทองอร่าม
กำไลสวมเก้ายู่ดงาม	ใส่แหวนเพชรแวววามครามสอดซิบ
	(บทละครนอกพระราชินีพันธุรัชกาลที่ 2 : 83)

นอกจากแหวนที่ประดับอัญมณีต่าง ๆ แล้ว สตรีในราชสำนักที่ไม่เป็นราชธิดาของกษัตริย์ อาจมีเพียงแหวนทองวงเกลี้ยงเป็นเครื่องประดับ และบางคนก็ไม่มีเครื่องประดับเป็นของตนเองต้องหยิบยืมจากเพื่อนมาสวม เช่น ในเรื่องอิเหนา นางสนมบางคนต้องยืมแหวนของเพื่อนมาสวม เพื่อจะไปร่วมพิธีโสกันต์ของสีชะตรา แหวนที่ยืมเป็นเพียงแหวนทองที่ไม่มีอัญมณีใด ๆ ประดับเรือนแหวน ดังคำประพันธ์ว่า

นางนางก้าวไปเที่ยวซุ่มซิบ	ยืมหยิบแหวนทองของเพื่อน
นั่งปรับทุกข์รื้อนวนอนเดือน	ศรัณบิดเบือนบอกซัดก็ตัดกัน
	(อิเหนา : 388)

แหวนประเภทที่สองของสตรีในราชสำนัก คือ
แหวนที่ประดิษฐ์เป็นรูปทรงต่าง ๆ ให้แปลกออกไป และบางวงเมื่อตัดแปลง
รูปทรงแล้วยังนำชื่อผู้มีระดับเพิ่มเข้าไปด้วยเพื่อความสวยงามยิ่งขึ้น
ในเรื่องอิเหนา นางวิเศษตาทรงชามรงค์คู่เพชรในวันที่เสด็จประพาสป่า ดังนี้

สร้อยประดับทับทิมสี่ประเทือง	ตาบจินดาค่าเมืองควรคู่
เข็มขัดประจายามกำมปู	ชามรงค์คู่ปงเพชรเพราฯ
	(อิเหนา : 554)

นอกจากแหวนงูเพชรแล้วนางสนมในเรื่องอิเหนา
ยังสวมแหวนรังแตนเพชร (พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2514 :
810) นางคันทมาลีมีเหลี่ท้าวสันนุราชสวมแหวนเพชรหัวแมงปอ ดังปรากฏอยู่ใน
พระราชนิพนธ์บทละครนอกเรื่องควาวี (พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้า
ภาลัย, 2530 : 426) นางสุวรรณมาลีในเรื่องพระอภัยมณี ทรงชามรงค์
ลงขา¹ (สุนทรภู่, 2526 : 318) และนางสร้อยสุวรรณนางจันทร์สุดา
จากเรื่องเดียวกันนี้ทรงชามรงค์นพรัตน์ทรงมณฑป (สุนทรภู่, 2526 : 235)

การศึกษาการใช้แหวนในวรรณคดีไทยพบว่าสตรีในราชสำนักจะ
สวมแหวนที่ประดิษฐ์เป็นรูปทรงต่าง ๆ ได้แก่ แหวนรังแตน แหวนหัวแมงปอ
แหวนลงขา แหวนมณฑป เป็นที่น่าสังเกตว่าแหวนของกษัตริย์และแหวน
ของสตรีในราชสำนักมีส่วนคล้ายคลึงกัน คือ นิยมแหวนประดับอัญมณี
โดยเฉพาะแหวนเพชร และแหวนที่ประดิษฐ์เป็นรูปตามสมัยนิยม

¹ แหวนลงขา คือ แหวนที่สลักวดลสายแล้วใช้ส่วนผสมระหว่าง
ตะกั่ว ทองแดง และเงินซึ่งมีสีดำนสนิท กับน้ำประสานทอง หลอมละลายลงไป
ระหว่างลายที่สลักไว้ (ครุณี ประเสริฐศิลป์, ม.ป.ป. : 8)

1.2.4 แหวนของขุนนางและทหาร

แม้ในวรรณคดีไทยจะมีตัวละครที่เป็นขุนนางและทหารอยู่เป็นจำนวนมากก็ตามแต่ก็ไม่ได้กล่าวถึงการใช้เครื่องประดับของตัวละครเหล่านี้มากนักยกเว้นในบางเรื่อง เช่น เสภาขุนช้างขุนแผน ก็กล่าวถึงขุนแผนว่าสวมแหวนนพเก้า¹ และทำวกรุงกาฬมัทธเส็งใหม่สวมแหวนทับทิม² ส่วนหนุมานในบทละครเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกสวมแหวนเพชร ดังคำประพันธ์ว่า

ทรงมหาขำรงค์เพชรแหวน

มงกุฎแก้วจรัสประกาย

ห้อยพวงมาลัยกรรเจ็ยกจอน

กรกมพระขรรค์อันศักดิ์ดา

(รามเกียรติ์ เล่ม 3 : 715)

แหวนของขุนนางและทหารที่ปรากฏอยู่ในวรรณคดีจะเป็นแหวนที่ประดับอัญมณีและสวมเพื่อผลทางความเชื่อว่าเป็นเครื่องรางของขลังมากกว่าจะสวมเพื่อความสวยงาม

1.2.5 แหวนของสามัญชน

ตัวละครสามัญชนในวรรณคดีไทยไม่ได้สวมเครื่องประดับมากเหมือนกษัตริย์หรือสตรีในราชสำนัก แต่แหวนของสามัญชนก็แบ่งเป็น 2 ประเภท เช่นเดียวกับแหวนของกษัตริย์และแหวนของสตรีในราชสำนัก ดังนี้

¹ ดูตัวอย่างคำประพันธ์ ในหน้า 84

² ดูตัวอย่างคำประพันธ์ ในหน้า 84

ประเภทแรก คือแหวนประดับอัญมณี สามีผู้ชนะสวมแหวนประดับอัญมณีต่าง ๆ เช่น แหวนหัว คือ แหวนที่ประดับพลอยเม็ดใหญ่ เพ็ชร์เม็ดเดี่ยวบนเรือนแหวน เช่น แหวนของนางวิมาลาในบทละครนอกเรื่อง ไกรทอง ดังคำประพันธ์ว่า

จิ้งลุกเข้าไปในห้อง	จัดแจงสิ่งของจะตามผัว
ผัวผ่อนเงินทองของแค้นตัว	แหวนหัวแหวนมณฑปครบครัน

(บทละครนอกพระราชนิพนธ์รัชกาลที่ 2 : 300)

นอกจากสวมแหวนหัวแล้ว สามีผู้ชนะที่มีฐานะดียังสวมแหวนเพชร เช่น พลอยแก้ว¹ ขุนช้าง² และนางพิมพ์ฉาไลย³ ในเสภาเรื่อง ขุนช้างขุนแผน

แหวนอีกประเภทหนึ่งที่สามีนิยม คือ แหวนที่ประดิษฐ์เป็นรูปต่าง ๆ เช่น นางวิมาลาในบทละครเรื่อง ไกรทอง สวมแหวนมณฑป และในบทละครนอกเรื่อง มณีพิชัย พระทนต์ขอพระกลืนสวมแหวนงูเพชร ดังนี้

สวมกำไลใส่แหวนงูเพชร	แต่ละเม็ดค่าเมืองเรืองฉาย
อรชรอ่อนแอ้นกริดกราย	ดำเนินเดินชายเข้ามา

(บทละครนอกพระราชนิพนธ์รัชกาลที่ 2 : 357)

¹ คำตัวอย่างคำประพันธ์ ในหน้า 25

² คำตัวอย่างคำประพันธ์ ในหน้า 61

³ คำตัวอย่างคำประพันธ์ ในหน้า 60

ไม่เพียงแต่แหวนมณฑปและแหวนงูเท่านั้นที่สามัญชนนำมาใช้เป็นเครื่องประดับ ในเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน ยังมีแหวนอีกชนิดหนึ่งที่เป็นแหวนของสามัญชนคือแหวนวังแทน¹

นอกจากแหวนจะบ่งบอฐานะของผู้ใช้แล้วในวรรณคดีไทยหลายเรื่องก็ยังมีใช้แหวนเพื่อบอฐานะของบุคคล ในลักษณะความเปรียบ² ได้อีกประการหนึ่งเช่น ในเรื่องอิเหนา หญิงสาววังเมืองพินธุสวามีเหนากับนางจินตะหราว่าเหมาะสมกันเหมือนเพชรประดับอยู่บนเรือนแหวนทองคำ ดังคำประพันธ์ว่า

บ้างว่าน่ารักพระโสมมรุ	จะใคร่ให้เสด็จสู่หมั้นหงษา
ถ้าได้กับพระบตรีศรีวิสภา	ดั่งจินดาประดับรับเรือนทอง
	(อิเหนา : 42)

ส่วนบรรดานางสนมแห่งเมืองคันทา เมื่อได้เห็นจรกา ซึ่งเป็นผู้ที่นางบุษบาจะอภิเษกด้วย ต่างก็กล่าวว่าจรกา นั้นเหมือนทองเหลืองไม่เหมาะที่จะนำเพชรไปประดับ คำประพันธ์ตอนนี้ คือ

ลางคนว่าระตุจะคู่ครอง	ดั่งเพชรผูกเรือนทองคำของเหลือง
เหมือนทองธรรมชาติรุ่งเรือง	มาลู่กับกระเบื้องไม่ควรกัน
	(อิเหนา : 366)

¹ คำว่าอสังคำประพันธ์ ในหน้า 41

² ความเปรียบที่ต้องการอธิบายลักษณะของสิ่งหนึ่งใด (ไม่ว่ารูปธรรมหรือนามธรรม) โดยนำไปเทียบกับอีกฝ่ายหนึ่งซึ่งมักเป็นรูปธรรมที่รู้จักกันคืออยู่แล้ว เรียกความเปรียบนี้ว่า ความเปรียบนสัดงแนวเทียบ (ดวงมณ จิตรจำนงค์, 2527 : 169)

ในเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน กวีใช้แหวนทองและแหวนตะกั่วเป็นสัญลักษณ์แทนฐานะของบุคคลเช่นกัน เช่น เมื่อตอนที่นางสายทองพยายามเกลี้ยกล่อมนางพิมพ์ฉวีลาไสยให้รักกับเพชรแก้ว นางอ้างว่านางพิมพ์ฉวีลาไสยนั้นเหมือนแหวนทองแต่ยังหาหัวแหวนดี ๆ มาประดับไม่ได้ ดังคำประพันธ์ว่า

อนิจจาเกิดมาเสียทั้งชาติ	เป็นอันขาดแล้วไม่รู้ว่าจะผูกพัน
ตั้งแหวนทองผ่องศรีไม่มีมี	จนแต่หัวพลอยประดับประคาศี

(ขุนช้างขุนแผน : 73)

อีกตอนหนึ่งในเสภาเรื่องเดียวกันนี้ นางพิมพ์ฉวีลาไสยกลับกล่าวว่านางสายทองแอบรักใคร่ชอบพอกับเพชรแก้ว แต่กลับกลับกลับมาใช้นางบังหน้า คำกล่าวของนางพิมพ์ฉวีลาไสยทำให้นางสายทองน้อยใจมากด้วยตนเองเป็นคนค้อยคำมีฐานะเป็นทาส แม้จะได้เป็นผู้เลี้ยงของนางพิมพ์ฉวีลาไสยก็ตาม นางสายทองจึงเปรียบว่าแหวนตะกั่วอย่างนางคงไม่อาจเอื่อมไปเอาเพชรคือ เพชรแก้วมาประดับเรือนแหวน เพราะมันไม่เหมาะสมกัน ดังนี้

อนิจจาแม่พิมพ์มาทิ่มตำ	เจ็บซ้ำตลอดคืนจนหมอง
ไม่ควรเลยจะเอ๋ยว่าสายทอง	แม่เจ้าเอ๋ยคราวนี้เองนี่หรือเพชร
เป็นทาสหรือจะอาจเข้าเทียมไท	ก็เข้าใจอยู่ว่าเกลือกกับพิมพ์เส้น
เพชรไม่รู้หรือจะจู่ลงลูเล่น	ถึงจะแค้นเข้าประเคนก็คนจน
แหวนตะกั่วนี้เหมือนตัวของสายทอง	จะรับรองเรือนเพชรไม่เป็นผล
แสนอาภัพสิ้นทั่วทั้งตัวตน	ร้อนรนก็เพราะรักว่าค่าญใจ

(ขุนช้างขุนแผน : 78)

กวีใช้แหวนทอง แหวนทองเหลืองและแหวนตะกั่ว

เป็นสัญลักษณ์แทนฐานะของบุคคล แหวนเหล่านี้แตกต่างกันตรงชนิดของโลหะ จึงทำให้ราคาสูงต่ำไม่เหมือนกัน กวีนำแหวนทองมาใช้เป็นสัญลักษณ์แทนบุคคลชั้นสูง ส่วนแหวนทองเหลือง และแหวนตะกั่วใช้เป็นสัญลักษณ์แทนบุคคลที่มีฐานะต่ำหรือรูปร่างอัปลักษณ์

การศึกษาเรื่องการใช้แหวนตามฐานะของบุคคลพบว่า แหวนสามารถบ่งบอกฐานะของผู้ใช้ได้ ทั้งนี้เพราะแหวนบางชนิดใช้ได้กับบุคคลบางกลุ่มเท่านั้น เช่น แหวนนพเก้า และแหวนเรือนครุฑ มีข้อจำกัดว่าจะใช้เป็นเครื่องประดับสำหรับตัวละครชั้นสูง ตัวละครสามัญชนนำมาสวมไม่ได้ เช่นเดียวกับแหวนมณฑปซึ่งตัวละครชายไม่นิยมสวม เพราะเป็นแหวนของผู้หญิง ส่วนแหวนเพชรถึงแม้จะมีราคาแพง และห้ามสามัญชนนำมาใช้ในบางยุคบางสมัย แต่ปรากฏว่าในวรรณคดีไทยกวีให้ตัวละครสามารถสวมแหวนเพชรได้ทุกตัว หากมีฐานะดีพอ นอกจากนี้แล้วกวียังใช้แหวนในลักษณะความเปรียบเพื่อบอกระฐานะของบุคคลได้อีกด้วย

1.3 การใช้แหวนตามประเพณี

ประเพณี คือ ความประพฤติที่ชนหมู่ใดหมู่หนึ่งอยู่ในที่แห่งหนึ่ง ถือเป็นแบบแผนสืบต่อกันมาเป็นเวลานาน ประเพณีเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม และแบ่งออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ ธรรมเนียมประเพณีเป็นประเพณีเกี่ยวข้องกับเรื่องทั่วไปที่ไม่มีกำหนดบังคับเป็นแบบแผน เพียงแต่ถือปฏิบัติต่อกันมาด้วยความเคยชิน เช่น ธรรมเนียมการทักทาย ชนบประเพณีเป็นระเบียบแบบแผนที่สังคมกำหนดไว้ เช่น การบวชและการทำศพ ประเภทที่สามคือจารีตประเพณีเป็นประเพณีที่เป็นเหมือนกฎหมายของสังคม โครม่าสินถือเป็นความผิด และสังคมจะรังเกียจ เช่น การมีชู้ (บุปผา ทวีสุข, 2524 : 16-17)

ประเทศไทยมีชนบประเพณีอันดีงามอยู่เป็นจำนวนมาก สำหรับชนบประเพณีที่เกี่ยวข้องกับการใช้แหวนซึ่งปรากฏอยู่ในวรรณคดีไทย มี 2 ประการดังนี้

1.3.1 การใช้แหวนในประเพณีแต่งงาน ประเพณีแต่งงาน
ของคนไทยมีขั้นตอนสำคัญ 3 ขั้นตอน คือ สู่ขอ หมั้น และแต่งงาน (อรุณินทร์
วิจิระบุรณะ, ม.ป.ป. : 29) คนไทยจึงนำแหวนมาใช้ใน 2 ขั้นตอนคือ
การหมั้นและแต่งงาน

การใช้แหวนเป็นของหมั้นนับเป็นวิธีสากลที่ใช้กันโดยทั่วไป
ไม่ว่าจะเป็นชนชาติใด ภาษาใด หรือนับถือศาสนาใด พลตรีหลวงวิจิตรวาทการ
(2533 : 103-105) ได้กล่าวถึงการใช้แหวนเป็นของหมั้นไว้ว่า พวกฮิว
โรบราณใช้แหวนรูปวงกลมประดับด้วยเพชรพลอยสวมมือหญิงที่จับมาเป็น
ภรรยา เป็นการแสดงว่าผู้หญิงนั้นตกเป็นของฝ่ายชายแล้ว ท่วงนี้เป็นต้นกำเนิด
ของของหมั้นในสมัยต่อมา เมื่อการแต่งงานมีระเบียบปฏิบัติอย่างเป็นแบบแผน
สำหรับอียิปต์มีตัวอักษรในหนังสือโบราณที่เขียนเป็นวงกลม หมายถึง ไม่สิ้นสุด
หรือชั่วนิรันดร์ ดังนั้นชาวอียิปต์จึงใช้แหวนหมั้นในความหมายว่าชีวิตสมรส
จะยืนยาวไม่มีที่สิ้นสุด ส่วนกรีกใช้แหวนหมั้นในความหมาย 3 ประการ ได้แก่
ความสัมพันธ์ ความไม่ขาดแยกจากกัน และความไม่สิ้นสุด นอกจากนี้
ชาวไอร์แลนด์สมัยโบราณก็ใช้แหวนวงกลมอย่างแหวนซึ่งถักอย่างประณีต
ด้วยผมคนเป็นของหมั้นเช่นกันแต่มีขนาดเล็กกว่าแหวน

สาเหตุที่มนุษย์สวมแหวนหมั้นที่นิ้วางด้านซ้ายนั้น
พลตรีหลวงวิจิตรวาทการ (2533 : 105) อธิบายไว้ว่า เพราะนิ้วนี้เป็นนิ้ว
ที่ใช้งานน้อยที่สุด เป็นนิ้วที่นิ้วอื่น ๆ คอยกันอยู่ด้านข้างและไม่ใช้นิ้วเด่น
จึงเหมาะสมที่สุดสำหรับสวมแหวนซึ่งเป็นของมีค่า

สำหรับประเพณีไทย การหมั้นต้องมีของหมั้นและของหมั้น
ของคนไทยแต่เดิมนิยมใช้ทองคำซึ่งมีน้ำหนักพอสมควรกับฐานะของทั้ง 2 ฝ่าย
สำหรับราษฎรทั่วไปจะนิยมใช้ทองคำซึ่งมีน้ำหนักตั้งแต่ 1-40 บาท
(พลตรีหลวงวิจิตรวาทการ, 2533 : 102) แต่ในปัจจุบันความนิยมดังกล่าว
ได้เปลี่ยนแปลงไปกล่าวคือ คนไทยกลับนิยมใช้แหวนเพชรในการหมั้น
โดยจะตกลงกันว่าควรจะใช้เพชรน้ำหนักเท่าไรเพื่อให้สมกับฐานะ หรืออาจจะ
ตามแต่ฝ่ายชายหาหากก็ได้ (กรมศิลปากร, 2525 : 94)

ในวรรณคดีไทยก็ได้นำแหวนมาใช้เป็นแหวนหมั้นแม้จะ
ไม่มีพิธีหมั้นตามประเพณี แต่เข้าใจได้ว่าตัวละครใช้แหวนเป็นเครื่องหมาย
ของการหมั้น ดังปรากฏอยู่ในวรรณคดีต่อไปนี้

เรื่องพระอภัยมณี เมื่อพระอภัยมณีทรงพบกับ
นางสุวรรณมาลีพระองค์เกิดความรักในตัวนาง จึงให้สินสมทรมเป็นพ่อสื่อ
และทรงฝากขำรงค์เพชรไปแลกกับสังวาลเพชรของนาง ดังคำประพันธ์ว่า

จึงหยิบขำรงค์เพชรเจ็ดกะรัต	ใส่พระหัตถ์ลูกชายแล้วว่าชาน
เจ้าเอาไปให้องค์นางนงคราญ	เปลี่ยนสังวาลมาให้พ่อจะชอบฯ
	(พระอภัยมณี เล่ม 1 : 183)

จากเรื่องอิเหนา นางบุษบาซึ่งแปลงตัวเป็นชาย
ได้มอบแหวนให้แก่นางมะลาตราเป็นของหมั้น คำประพันธ์ตอนนี้ คือ

ว่าแล้วเปิดช่องซ่าโตะบรรจง	ถอดทั้งขำรงค์ที่หัตถา
ประทานนางพลงมีวาจา	กัลยาเอาไปเป็นสำคัญ
	(อิเหนา : 655)

การมอบแหวนให้แก่ตัวละครหญิงในวรรณคดีไทยทั้ง
ในเรื่องพระอภัยมณี และเรื่องอิเหนา นับได้ว่า ตัวละครชายใช้แหวน
เป็นของหมั้นซึ่งเป็นไปตามขนบประเพณี

ส่วนในขั้นตอนการแต่งงานนั้น ในพิธีนี้คู่บ่าวสาว
จะต้องไหว้บิดามารดาของกันและกัน ฝ่ายบิดามารดาจะต้องหาของไว้
รับไหว้ตามสมควรแก่ฐานะ (อุรุคินทร์ วิริยะบุรณะ, ม.ป.ป. : 134)
ของรับไหว้นี้ถือเป็นของขวัญที่บิดามารดามอบให้เป็นทุนในการครองชีวิตคู่
การมอบแหวนให้เป็นของขวัญวันแต่งงานปรากฏอยู่ในบทละครเรื่องอุณรุท
เพียงเรื่องเดียว คือ เมื่อท้าวอุทุมมราชส่งนางศรีสุตาไปให้อภิเษกกับพระอุณรุท
พระองค์ได้ประทานของขวัญมีค่ารวมทั้งขำรงค์ให้แก่นางด้วย ดังนี้

ประทานทั้งบรมสมบัติ
เสร็จแล้วจึงพระเชาวมาลย์

เนาวิคณ์แก้วแหวนแสนสาร
ให้เข้าที่สนานอินทรี
(อุณรุท : 115)

1.3.2 การใช้นิ้วหวนในการทำขวัญ คนไทยมีความเชื่อเรื่องขวัญสืบมาแต่โบราณ โดยเชื่อว่า เมื่อมนุษย์เกิดมาจะมีสิ่งหนึ่งสิงอยู่ในร่างกาย สิ่งนี้เรียกว่าขวัญ (มรรคาท กิจสุวรรณ, 2526 : 19) ดังนั้นบิดามารดา และญาติผู้ใหญ่จึงทำพิธีรับขวัญเพื่อเป็นสิริมงคลแก่เด็กที่คลอดใหม่ ในการรับขวัญเด็กที่คลอดใหม่ ผู้ใหญ่จะมอบของมีค่าตามฐานะของตนให้แก่เด็ก ของมีค่าเหล่านี้เช่น สร้อย กำไล และแหวน เป็นต้น

ในวรรณคดีไทย ก็กล่าวถึงการทำขวัญเด็กโดยบิดามารดาหรือญาติผู้ใหญ่จะใช้นิ้วหวนผูกข้อมือเด็กที่คลอดใหม่ เพื่อให้เกิดสิริมงคล เช่น ในเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน เมื่อนางศรีประจันคลอดบุตรสาว คือ พิมพิลาไลย ญาติผู้ใหญ่ต่างก็มาทำขวัญหลานโดยใช้นิ้วหวนของผูกข้อมือ ดังนี้

ปู่ย่าตาทวดมาทำขวัญ
เลี้ยงมาได้ห้าขวบปลวช

แหวนทองผูกพันเข้าเหลือหลาย
รูปกายงามยิ่งพริ้งเพรา
(ขุนช้างขุนแผน : 10)

จากเรื่องสิงห์ไกรภพ เมื่อท้าวอินทมาศ และนางจันทร์ทรงพลัดพรากจากเมือง ครั้นนางจันทร์ประสูติพระโอรส ทั้งสองพระองค์ต่างใช้ชามรงค์ผูกข้อมือพระโอรส คำประพันธ์ตอนนั้นว่า

สองกษัตริย์จัดเลือกชามรงค์
พระมารดาผูกกรข้างเบื้องซ้าย
ค่อฮกนอมกค่อมเกลี้ยงเลี้ยงลูกฮา

ทั้งสองวงศ์ควรรกับพารา
พงศ่นารายณ์ผูกข้อพระหัตถ์ขวา
อู่ซ้ายปาวิมไว้ของนายพราหม

(นิทานคำกลอนสุนทรภู่ (เล่มสอง) : 21)

ในเรื่องพระอภิธรรม กวีกล่าวถึงการใช้น้ำมันผู้ข้อมือเด็ก
ว่า พระอภิธรรมทรงใช้ข้อมือผู้ข้อมือสิ้นสมุทรมงคล ดังคำประพันธ์ คือ

จึงให้น้ำมันตามอย่างข้างมนุษย์	ชื่อสิ้นสมุทรมารชาญชัยศรี
ข้อมือทรงมาค่าบุรี	พระภูมิธศศผู้ให้ลูกธา
	(พระอภิธรรม เล่ม 1 : 124)

เมื่อนางเงือกคลอดสุดสาคร นางใช้ข้อมือ
ซึ่งพระอภิธรรมทรงฝากไว้ผู้ข้อมือสุดสาคร ดังนี้

ทำขวัญลูกผู้ข้อมือข้อมือรัตน์	ไว้กับหัตถ์เบื้องขวาให้ปรากฏ
กมลทลของขององค์พระทรงยศ	ให้ดาบสเก็บไว้ให้กุมาร
	(พระอภิธรรม เล่ม 1 : 347)

ส่วนสิ้นสมุทรมงคลที่ฝากข้อมือผู้ข้อมือลูกที่เกิด
กับนางชฎาพกา คำประพันธ์ตอนหนึ่ง คือ

แล้วถอดข้อมือข้อมือที่สอดค่าง	ยื่นให้นางแล้วว่าพี่มีแต่แหวน
เก็บไว้เกิดเกิดลูกได้ผู้แทน	ถ้ามาตรม้นชีวันไม่บรรลือ
	(พระอภิธรรม เล่ม 2 : 248)

การศึกษาเรื่องการใช้แหวนตามชนบทประเพณีพบว่า
กวีใช้แหวนสำหรับชนบทประเพณี 2 อย่างคือ ในประเพณีแต่งงานโดยฝ่ายชาย
ใช้แหวนเป็นของหมั้น และญาติผู้ใหญ่ใช้แหวนเป็นของขวัญมอบให้แก่เจ้าสาว
กับประเพณีการทำขวัญโดยบิดามารดาหรือญาติผู้ใหญ่ใช้แหวนรับขวัญเด็ก
ที่เพิ่งคลอดเพื่อให้เกิดสิริมงคล

1.4. การใช้แหวนตามคติความเชื่อ

ความเชื่อ หมายถึง "การยอมรับนับถือ หรือ ยึดมั่นในสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่มีตัวตนและไม่มีตัวตน ว่าเป็นความจริงหรือมีอยู่จริง การยอมรับนับถือนี้ อาจจะมีหลักฐานอย่างเพียงพอที่จะพิสูจน์ได้ หรืออาจจะไม่มีหลักฐานที่จะนำมาใช้พิสูจน์ได้" (มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒมหาสารคาม, 2518 : 5)

คนไทยมีความเชื่อซึ่งมีส่วนสัมพันธ์เกี่ยวกับวิถีชีวิตและมีอิทธิพลต่อแนวความคิดแนวปฏิบัติของคนในสังคมสืบต่อกันมาหลายชั่วอายุคน ความเชื่อเหล่านี้ เช่น เชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ กุศม์ปีศาจ นรกสวรรค์ โหราศาสตร์ ความฝัน เครื่องรางของขลังและความเชื่อโศคกลาง เป็นต้น

สำหรับความเชื่อที่เกี่ยวกับแหวนของคนไทยนั้น คือ เชื่อในเรื่องคุณและโทษของอัญมณีที่นำมาใช้ประดับบนเรือนแหวน ทั้งนี้เพราะนอกจากคนไทยจะสวมแหวนเป็นเครื่องประดับตามวัฒนธรรมการแต่งกาย สวมแหวนตามฐานะของบุคคล และใช้แหวนตามชนบประเพณีแล้ว คนไทยยังสวมแหวนเพื่อเป็นสิริมงคลและเพื่อป้องกันภัยตามคติความเชื่ออีกด้วย เกี่ยวกับคติความเชื่อในการเลือกใช้อัญมณีประดับเรือนแหวนนี้ ไม่ใช่มีเฉพาะคนไทยเท่านั้น ชะพรเมืองแมน (2527 : 58-60) ได้กล่าวไว้ว่าในกลุ่มชาวตะวันตกก็มีความเชื่อเรื่องนี้เช่นกัน โศคเชื่อว่า หากสวมแหวนซึ่งประดับเพชรพลอยที่ตรงกับราศีเกิด จะทำให้การค้าขายเจริญรุ่งเรือง มีความก้าวหน้าในราชการ ความเชื่อนี้เริ่มต้นมาจากศาสนายิวเมื่อหลายพันปีมาแล้ว ต่อมาชาวตะวันตกทั้งในยุโรปและอเมริกาก็ยอมรับความเชื่อดังกล่าว และความเชื่อเรื่องคุณและโทษของอัญมณีก็เป็นที่ยอมรับของหลายประเทศทั่วโลก

ความเชื่อเกี่ยวกับคุณของอัญมณีที่นำมาประดับบนเรือนแหวนมีดังนี้

เพชร เพชรเป็นอัญมณี 1 ใน 9 อย่างของนพรัตน์หรือหนงเก้า ความเชื่อเกี่ยวกับการให้คุณของเพชรนั้น สมเด็จพระมหาปากระสูรวงศ์ (ม.ป.ป. : 6-8) กล่าวไว้ในตำรา นพรัตน์พอสรุปได้ว่า ผู้ใดมีเพชรชื่ออชติชาติคือ เพชรที่มีน้ำแดงดังผลตาลึงสุก ผู้นั้นจะมีความเจริญรุ่งเรือง หากทำสงครามก็จะประสบชัยชนะ ถ้ามีเพชรชื่อสมานชาติคือ เพชรน้ำเหลืองไว้ในครอบครองจะทำให้มีความสุข มีทรัพย์และมีลูกหลาน เพชรชื่อพราหมชาติ

คือ เพชรน้ำเขียวจะช่วยให้ผู้ครอบครองค้าขายมีกำไร จะเจริญสุขและศัตรู
 ฝ่ายแพ้ ส่วนเพชรชื่อ สุกชาติ อันเป็นเพชรน้ำดำก็จะทำให้ผู้เป็นเจ้าของ
 มีชัยชนะแก่ศัตรูมีความสุขมีทรัพย์สินมากและทำการเกษตรได้ผลดี เพชรทั้งห้าชนิดนี้
 หากนำมาผูกเรือนแหวนให้สวมที่นิ้วชี้ด้านขวา สำหรับเพชรทุกชนิด 4 จำพวก
 คือ เพชรเป็นยอดมี 6 พู เพชรเหลี่ยม เพชรสีเหลือง และเพชรที่มีน้ำหนัก
 เบากว่าแก้วพลึก (แก้วหินสีขาว) หากผู้ใดเป็นเจ้าของเพชรทุกชนิดนี้จะอยู่ยง
 คงกระพันฟันแทงไม่เข้า มีชัยชนะแก่ศัตรู มีเสน่ห์ยศศักดิ์สูง ทรัพย์สินสมบัติบริบูรณ์
 ไฟไหม้ไหม้บ้าน และงูกัดไม่ปวด

ความเชื่อเกี่ยวกับทับทิมมีหลายประการ เช่น ทางศาสนาพราหมณ์
 เชื่อว่า หากผู้ใดบูชาพระกฤษณะด้วยทับทิมจะได้ถือกำเนิดเป็นราชาผู้เกรียงไกร
 หากบูชาด้วยทับทิมเม็ดเล็กจะได้ถือกำเนิดเป็นพระราชา ส่วนพวกคริสเตียน
 ก็เชื่อกันว่าถ้านำทับทิมมาผูกเรือนแหวน กำไลหรือเข็มขัดแล้วประดับไว้ด้านซ้าย
 ทับทิมนั้นจะบังเคราะห์ให้เกิดสิ่งดีงามแก่ชีวิตตลอดไป นอกจากนั้นยังเชื่อกันว่า
 หากนำทับทิมมาป่นให้เป็นผงจะใช้บำบัดโรคในท้องได้ บางตำราว่าใช้บรรเทา
 และรักษาโรคเกี่ยวกับกระดูก ส่วนสีของทับทิมเชื่อกันว่าเป็นกลางบอกเหตุ
 กล่าวคือถ้าทับทิมสีดำชุ่มน้ำ แสดงว่าจะประสบเหตุร้าย หากมีสีเข้มใสแสดงว่า
 เหตุร้ายได้คลี่คลายลงไป (ส.พลาสน้อย, 2534 : 86)

สำหรับมุกดาหรือมุกดาหาร เพทาย และไพฑูรย์นั้น ส.พลาสน้อย
 (2534 : 75, 93, 108) กล่าวว่าไว้ว่า เชื่อกันว่ามุกดาเป็นอัญมณีที่ป้องกัน
 ความเดือดร้อนและอันตรายจากการเดินทาง ผู้ถือจะมีความสำเร็จและโชคดี
 เกี่ยวกับความรัก ป้องกันโรคท้องมาน ชาวอินเดียนิยมให้มุกดาเป็นของขวัญ
 แก่คนรับเพราะเชื่อกันว่าเป็นเครื่องหมายแห่งมิตรภาพ และความสุขความเจริญ
 สำหรับเพทายนั้นชาวอินเดียเชื่อว่าหากผู้ใดมีเพทายติดตัวไว้จะป้องกันฮยาพิษ
 และขับไล่สิ่งอัปมงคลได้ นอกจากนั้นยังนำความความดีตลอดถึงเกียรติยศมาให้
 บางพวกก็เชื่อว่าป้องกันโรคภัยไข้เจ็บได้ด้ว้ก ส่วนไพฑูรย์นั้นชาวอินเดียเชื่อว่า
 ผู้ใดมีไว้ติดตัวจะมีทรัพย์สินสมบัติมากขึ้น ป้องกันไม่ให้กำไรลดลง ใช้เป็นเครื่องราง
 ป้องกันความน่ากลัวในเวลากลางคืน ป้องกันโรคคออักเสบ หรือการเจ็บคอของเด็ก

และรักษาโรคเกี่ยวกับกระดูก ส่วนสี่ของทับทิมเชื่อกันว่าเป็นรวงบอกเหตุ กล่าวคือ ถ้าทับทิมสีดำชุ่มน้ำ แสดงว่าจะประสบเหตุร้าย หากมีสีเข้มจางใสแสดงว่า เหตุร้ายได้คลี่คลายลงไป (ส.พลาสนีออส, 2534 : 86)

นอกจากนั้นสมเด็จพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (ม.ป.ป. : 5-6) ยังได้กล่าวถึงคุณของไพฑูรย์ไว้พอจะสรุปได้ว่า ไพฑูรย์จะให้คุณตามลักษณะของ พืชชนิดนั้น ๆ คุณของไพฑูรย์มีหลายประการ ได้แก่ ทำให้มีเสน่ห์ มีความสุข ความเจริญ มีคบะเคระะมาก มีชัยชนะแก่ศัตรู ศัตรูไม่สามารถทำร้ายได้ ไฟไม่ไหม้บ้านเรือน ข้าทาสไม่หนี ภูทอกไม่ปวด ทำการเกษตรได้ผลมาก ค้าขาย มีกำไร และคุณไสยไม่สามารถทำอันตรายได้

ป. เหมชะญาติ (2525 : 235) ก็ได้กล่าวถึงคุณของนพรัตน์หรือนพเก้าไว้พอจะสรุปได้ว่า ผู้ใดมีนพรัตน์ไว้จะเป็นมงคล เทวดาจะคุ้มครอง มีอำนาจ มีชัยชนะแก่ศัตรู จะได้เป็นใหญ่เป็นโต เจริญรุ่งเรืองด้วยลาภยศ อายุจะยืน อยู่ยงคงกระพัน แคล้วคลาดจากภยันตรายทั้งปวง เป็นคนมีเสน่ห์ ใจเย็น ฐานะร่ำรวย และหากเจ้าเมืองมีไว้ก็จะทำให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล

จากความเชื่อเกี่ยวกับคุณของอัญมณีต่าง ๆ ดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า ในอดีตมนุษย์มีความเชื่อเรื่องนี้กันอยู่มาก และด้วยคติความเชื่อเหล่านี้เอง ทำให้มีการนำอัญมณีมาใช้ทำเครื่องประดับกันอย่างแพร่หลาย โดยเฉพาะนำมาประดับบนเรือนแหวน และเมื่อจะนำแหวนมาใช้ก็ต้องคำนึงถึงความเชื่อด้วย เช่นต้องเลือกใช้ให้เหมาะสมกับวันหรือเดือนเกิด เป็นต้น

ในวรรณคดีเรื่อง ลิลิตนิทราชาคริต พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (2530 : 166-167) ตีละครในเรื่องนี้สวมเสื้อผ้า และใช้ลักษณะเป็นเครื่องประดับตามวัน ได้แก่ วันอาทิตย์ใช้เครื่องแต่งกายสีแดง เครื่องประดับใช้ทับทิม วันจันทร์ใช้เครื่องแต่งกายสีขาว สีนวล ใช้เครื่องประดับมุกดา วันอังคารใช้เครื่องแต่งกายสีชมพู เครื่องประดับใช้โกเมน วันพุธใช้เครื่องแต่งกายสีเขียว เครื่องประดับใช้มรกต วันพฤหัสบดีใช้เครื่องแต่งกายสีเหลือง ใช้เครื่องประดับไพฑูรย์ วันศุกร์ใช้เครื่องแต่งกายสีน้ำเงิน เครื่องประดับใช้เพชร และวันเสาร์ใช้เครื่องแต่งกายสีม่วง ใช้เครื่องประดับนิล

ส่วนพระราชนิพนธ์ของสมเด็จพระบรมราชเจ้ามหาสุรสิงหนาทฯ เรื่องขกทัพไปปราบพม่าที่นครศรีธรรมราช ใน พ.ศ. 2528 (กรมศิลปากร, 2535 : ไม้ปรากฏเลขหน้า, อ้างจากเกษตร พัทธกะไพโรวัน) กล่าวถึงแม่ทัพว่าทรงข้ามรงค์ถึง 10 วง คือ ข้ามรงค์ซึ่งประดับอัญมณี 9 วง ได้แก่ แหวนเพชร แหวนทับทิม แหวนบุษราคัม แหวนโกเมน แหวนนิล แหวนมุกดา แหวนเพทาย และแหวนไพฑูรย์ ส่วนวงที่สิบเป็นข้ามรงค์สำหรับทัพได้แก่ ข้ามรงค์นพรัตน์

จากวรรณคดีเรื่องลิลิตนิทราชาคริต น่าจะเป็นหลักฐานแสดงให้เห็นได้ว่าความเชื่อเรื่องสีเครื่องแต่งกายและชนิดของอัญมณีที่ใช้ประดับมีอิทธิพลต่อองค์หรืออุปมาอุปไมยจริงได้ทรงนำเอาความเชื่อเรื่องนี้นำมาใช้ในงานพระราชนิพนธ์ของพระองค์ ส่วนเรื่องขกทัพไปปราบพม่าที่นครศรีธรรมราช ก็เน้นให้เห็นชัดเจนว่าคนไทยมีความเชื่อเรื่องคุณของอัญมณีเป็นอย่างมาก ดังนั้นในการแต่งกายออกรบ แม่ทัพจึงต้องพิถีพิถันเลือกแต่เครื่องประดับที่เป็นสิริมงคลสามารถใช้ป้องกันภัยได้

สำหรับการนำเอาความเชื่อเรื่องคุณของอัญมณีมาใช้นั้นกวีมักจะนำมาใช้กับตัวละครที่กำลังออกทำศึกสงคราม โดยนอกเหนือจากเครื่องรางของขลังอื่น ๆ แล้วกวีมักจะทำให้ตัวละครสวมแหวนที่เชื่อว่า เป็นคุณกับผู้ใช้ เช่นแหวนพิรอดซึ่งเป็นแหวนถักด้วยผ้ายันต์ และแหวนนพเก้าดังปรากฏอยู่ในวรรณคดี ต่อไปนี้

บทละครนอกเรื่องสังข์ศิลป์ชัย พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยกล่าวถึง ท้าวเสนากุญแจองค์ทรงข้ามรงค์พิรอดก่อนเสด็จออกรบ ดังคำประพันธ์ว่า

ว่าพลางทางเสด็จเข้าที่สร้าง

แต่งองค์อิกทักทิกัก

คาดตะกรุดลงยันต์ไปกันยักซ์

เอาแหวนถักพิรอดสอดนิ้วชี้

(บทละครนอกพระราชนิพนธ์รัชกาลที่ 2 : 506)

ขุนช้างขุนแผน เป็นวรรณคดีไทยอีกเรื่องหนึ่งที่กล่าวถึง การสวมแหวนเป็นเครื่องราง เช่น คอนขุนแผนกับพลาสงามเป็นแม่ทัพยกทัพ ไปตีเชียงใหม่ การแต่งตัวของแม่ทัพต้องคำนึงถึงความถูกต้องตามตำราพิธี สงครามทุกประการ ดังนั้นแม่ทัพทั้งสองคนจึงมีเครื่องแต่งกายดังนี้

เสื้อลงเลขยันต์ใส่ขี้ใน	เสื้อนอกดอกใหญ่ทองอร่าม
แหวนมณฑปนพเก้าควาววาม	สังวาลสามสายแข่งตะแบงมาน
	(ขุนช้างขุนแผน : 699)

ส่วนเครื่องแต่งกายของท้าวกรุงกานีแม่ทัพเชียงใหม่ซึ่งจะต้อง ออกรบกับทัพขุนแผนและพลาสงามก็ประกอบไปด้วยเครื่องรางของขลังต่าง ๆ รวมไปถึงแหวนปัทมราชซึ่งหมายถึง แหวนทับทิมเป็นการสอดคล้องกับการใช้ แหวนตามอิทธิพลความเชื่อที่ว่าแหวนปัทมราชสามารถบันดาลสิ่งดีงามให้เกิด กับผู้สวมแหวนได้ คำประพันธ์ตอนนี้ คือ

สายสังวาลกควมประจำคล้อง	แหวนทองปัทมราชคาดตะกรุด
เสื้อในลงยันต์กันอาวุธ	เข็มขัดขูดมอพรายเป็นลายคุณ
	(ขุนช้างขุนแผน : 696)

ในเรื่องพระอภัยมณี กวีก็ได้กล่าวถึงการสวมแหวนตามอิทธิพล ความเชื่อไว้ในตอนสินสมุทรกับนุศเรน ว่า

แล้วกวดเกล้าเมาลีให้ลูกรัก	เสียบปิ่นปักเกี้ยวคู่กันเกศา
อ่ามรงค์คงกระพันกันศัตรู	ใส่กรองหน้าเห็นบตรีกระบี่กราย
	(พระอภัยมณี เล่ม 1 : 282)

การศึกษาวรรณคดีไทยทั้งจากเรื่อง สังข์ศิลป์ชัย

อันข้างขุนแผน และพระอภัยมณี สรุปได้ว่า เครื่องแต่งกายก่อนจะออกไปรบของตัวละครจะต้องประกอบด้วยเครื่องรางของขลังต่าง ๆ รวมไปถึงแหวนที่สวมต้องคำนึงถึงความเชื่อ เรื่องความเป็นสิริมงคลและคุณของอัญมณีด้วย

1.5 การใช้แหวนตามค่านิยม

ค่านิยม คือ ความรู้สึก อาจเป็นความรู้สึกนึกพอใจ ความภาคภูมิใจ หรือความรังเกียจที่กลุ่มชนส่วนใหญ่รู้สึกตรงกัน ต่อพฤติกรรมอันใดอันหนึ่ง ต่อบุคคลใดบุคคลหนึ่ง ต่อสถาบันใดสถาบันหนึ่ง หรือต่อสิ่งของอย่างใดอย่างหนึ่ง จนกลายเป็นความรู้สึกของส่วนรวม ค่านิยมจะเป็นไปตามภาคสมัย สามารถเปลี่ยนแปลงได้ (เจริญ สุภาพ, สมพงษ์ เกษมสิน และสุพิศรา สุภาพ, 2520 : 47)

ค่านิยมอย่างหนึ่งของคนไทยที่เกี่ยวกับแหวน คือคนไทยถือว่าแหวนเป็นเครื่องประดับที่มีค่าและมีความหมายต่อผู้ที่เป็นเจ้าของ ทั้งนี้เพราะนอกจากแหวนจะประดับด้วยอัญมณีสูงค่าแล้ว แหวนบางวงอาจจะเป็นแหวนหมั้นหรือแหวนแต่งงาน แหวนบางวงอาจเป็นแหวนพระราชทาน¹ และบ้างก็เป็นแหวนซึ่งพระมหากษัตริย์ทรงใช้ในพระราชพิธีสำคัญเท่านั้น²

สำหรับวรรณคดีไทย มีวรรณคดีหลายเรื่องที่กล่าวถึงแหวนว่าเป็นสมบัติที่มีค่ามาก โดสกวีไว้ยกแหวนนั้น ๆ ว่าเป็นแหวนที่มีค่าควรเมือง วรรณคดีที่กล่าวถึงแหวนที่มีค่าควรเมืองมีอยู่หลายเรื่อง ดังนี้

¹ ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงโปรดฯ ให้ทำแหวนจากปลอกมัตพระราชทาน (กรมศิลปากร, 2535 : 156)

² พระขำมรงค์รัตนาวุธ ใช้สำหรับทรงในงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษกหรือพระราชพิธีอื่น (กรมศิลปากร, 2535 : 157)

บทละครเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้า-
 พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทรงกล่าวถึงตัวละครสวมแหวนที่มีค่าควรเมือง
 หลายตอน เช่น ตอนพระรามแต่งองค์อกรบกับทศกัณฐ์ว่า

ข้ามรงค์ค่าเมืองเรือนครุฑ	มงกุฏเนาวรัตน์ประภัสสร
ทรงมหากุณฑลกรรเจี๋ยจอน	ดอกไม้ทศอรชรูจี
	(รามเกียรติ์ เล่ม 3 : 129)

ในเรื่องอิเหนา ตัวละครสวมแหวนที่มีค่าควรเมืองหลายตอน
 เช่น ท้าวกะป้าหัตถ์แต่งองค์ก่อนเสด็จไปเมืองจะมาหรา ค่าประพันธ์ คือ

ทองกรแก้วกัณฐ์บรรจง	ข้ามรงค์ค่าเมืองเรืองจำรัส
ทรงชญาเดินหนกษัตริย์	กมุทวิชัยราชหัตถ์จรจรัสฯ
	(อิเหนา : 707)

นอกจากนั้นแหวนที่มีค่าควรเมืองยังปรากฏอยู่ในเรื่องลักษมณ์¹
เรื่องสิงห์ไกรภพ² และเรื่องพระอภัยมณี

¹ ดูตัวอย่างค่าประพันธ์ ในหน้า 41

² ดูตัวอย่างค่าประพันธ์ ในหน้า 78

ด้วยเหตุที่แหวนแต่ละวงมีค่าควรเมืองนี้เอง ในวรรณคดีไทย บางเรื่อง กวีจึงสร้างให้ตัวละครสามารถนำแหวนไปใช้ประโยชน์ต่าง ๆ ได้หลายอย่าง เช่น ในเรื่องพระอภัยมณี เมื่อพระอภัยมณีกับศรีสุวรรณเสด็จ ไปเรียนวิชากับอาจารย์ ทั้งสองพระองค์ทรงใช้ขำมรงค์มอบให้ เป็นค่าเล่าเรียนตามที่อาจารย์ตั้งไว้ คือหนึ่งแสนตำลึงทอง ค่าประพันธ์ ตอนนี้มีว่า

ศรีสุวรรณปัญญาฉลาดแหลม	จึงอ้อมอ้อมเขื่อนตอบพระเชษฐา
ขำมรงค์เรือนมณีมีราคา	จะคิดค่าควรแสนตำลึงทอง
มอบเข้าอาจารย์เอาต่างทัญหี	เห็นจะรับสอนสิ่งเรากี่สอง
อันตัวน้องนี้จะอยู่ด้วยครุกระบอง	หัดให้คล่องเชียวชาญชำนาญดี

(พระอภัยมณี เล่ม 1 : 4)

การที่กวีให้อาจารย์กำหนดค่าเล่าเรียนไว้เป็นทองแสนตำลึงและ ทั้งสองพระองค์สามารถใช้ขำมรงค์แทนได้ แสดงว่าขำมรงค์แต่ละวงจะต้องมี ราคามากจริง หรือหากมิได้คำนึงถึงราคา ขำมรงค์ก็ต้องมีค่ามากเพราะ เป็นขำมรงค์ของโอรสกษัตริย์ คนไทยยกย่องกษัตริย์เอาไว้เหนือชีวิต สิ่งของ เครื่องราชูปโภคของกษัตริย์จึงถือว่าเป็นของมีค่ายิ่ง จากวรรณคดีเรื่องนี้ จะเห็นว่าเมื่ออาจารย์รับขำมรงค์มาแล้วถึงกับ "ขอคประคองไว้ในพม ให้สมควร" (พระอภัยมณี เล่ม 1 : 5)

วรรณคดีไทยที่กล่าวถึงแหวนที่มีราคาสูงมาก อีกเรื่องหนึ่งคือ เรื่องสมุทรโฆษคำฉันท์ เมื่อนางพินทุมดีกับพระสมุทรโฆษทรงพลัดพรากจากกัน นางพินทุมดีได้เข้าเมืองมัทราษ และคิดจะสร้างโรงงานแล้ววาดภาพ จิตรกรรมในโรงงานนั้น นางจึงมอบขำมรงค์ให้ชายคนหนึ่งไปช่วยขาย เศรษฐีผู้ซื้อให้ราคาเป็นทองคำแท่งถึงห้าร้อยเล่มเกวียน แสดงให้เห็นว่า ขำมรงค์นั้นต้องเป็นสมบัติล้ำค่าที่เดียว ค่าประพันธ์ตอนนี้เป็นคือ

จักรรองเพชรบริพาณี	มอมนุกทิกมณี
ประพาณีประภาเพ็ญแสง	
กิ่งพฤษีชยามาแสดง	เศรษฐีมี่แขวง
นครนั้นแผ่นดินกาล	
จักชายหมาสประโชนันสนสาร	คาดค่าประมาณ
พอลงพอลควรราคา	
เศรษฐีถือแหวนทฤศนา	อนันคสมหา
มณีบมีถึงสอง	
จึงต่อขอให้แท่งทอง	ห้าร้อยแก้วสนกอง
บรรทุกทุกเล่มเต็มดวง	

(สมุทรโฆษคำฉันท์ : 228-229)

แหวนในเรื่องพระอภัยมณี และ สมุทรโฆษคำฉันท์ จัดได้ว่าเป็นแหวนที่ล้ำค่าที่กวีให้ตัวละครสามารถนำมาใช้ประโยชน์ต่าง ๆ ได้ ซึ่งเป็นไปตามค่านิยมของคนไทยที่ว่าแหวนเป็นเครื่องประดับมีค่านั่นเอง

1.6 การใช้แหวนเป็นของที่ระลึก

ของที่ระลึก คือของหรือสิ่งที่ให้เพื่อให้เกิดการคิดถึงหรือนึกถึงประเศวีรฐ ศิลรัตน์า (2531 : 2-3) ได้ให้ความหมายของ "ของที่ระลึก" ไว้ 3 ประการ คือ หมายถึงสิ่งที่นำมาใช้เป็นตัวจูงใจให้นึกถึงเรื่องที่ได้เกี่ยวข้อง ประการที่สองคือสิ่งที่ใช้เป็นสื่อเพื่อให้สิ่งที่ผ่านมาในอดีตกลับกระจำงขึ้นในปัจจุบัน และประการสุดท้าย ของที่ระลึกหมายถึงสัญลักษณ์แทนบุคคล เหตุการณ์หรือเรื่องราวต่าง ๆ ที่สร้างขึ้นเพื่อกระตุ้นเตือนหรือเน้นย้ำความทรงจำ

สรุปว่า ของที่ระลึก คือ สิ่งที่สร้างขึ้นเพื่อให้เกิดการคิดถึงบุคคลหรือเหตุการณ์ต่าง ๆ ของที่ระลึกอาจเรียกชื่อแตกต่างกันออกไปตามโอกาสที่ให้ เช่น เรียกว่า "ของกำนัล" เมื่อนำไปให้แก่ผู้ที่รักและนับถือหรือเรียกว่า

"ของขวัญ" หากมอบให้แก่เจ้าของขวัญ เมื่อทำพิธีทำขวัญแล้ว หรือให้กัน
ในเวลาอื่น เป็นการถนอมขวัญหรือเพื่ออัญญาไสยไมตรี (ประเสริฐ ศิลรัตน์,
2531 : 4-7)

ของที่ระลึกที่ปรากฏในวรรณคดีไทย มีทั้งผ้าชนิดต่าง ๆ เช่น ผ้าถุง
ผ้าสไบ และผ้าชำโบะ (ผ้าห่ม) เครื่องใช้ เช่น เครื่องถม และเครื่องทอง
ต่าง ๆ เครื่องประดับ เช่น สร้อยสร้อย คัมพู และแหวน เป็นต้น

แหวนที่นำมาใช้เป็นของที่ระลึกในวรรณคดีไทย ใช้ในความหมาย
2 ประการ ดังนี้

1.6.1 การใช้แหวนเพื่อแสดงไมตรี

เมื่อได้พบกันครั้งแรก ญาติผู้ใหญ่หรือผู้มีฐานะสูงกว่า
อาจมีของที่ระลึกมอบให้เพื่อแสดงความมีอัธยาศัยที่ดีต่อผู้น้อย การมอบแหวน
เป็นของที่ระลึกในลักษณะนี้ปรากฏอยู่ในวรรณคดีเรื่องอิเหนา หลายตอน
เช่น เมื่อนางมาหาศรีสมิ และนางสการะวาตีเข้าไปแสดงความคารวะ
ต่อนางจินตะหรา ซึ่งเป็นประโหมสุหรี่ของอิเหนานางจินตะหราได้ประทาน
ขำมรงค์ให้ทั้งสองนาง ดังคำประพันธ์ว่า

จึงประทานกุษาผ้าทรง	ขำมรงค์นพรัตน์จำรัสศรี
ทั้งเครื่องถมเครื่องทองของดีดี	ให้สองเทวีด้วยเมตตา
	(อิเหนา : 209)

หรือเมื่อนางมาหาศรีสมิและนางสการะวาตีไปแสดงความ
ความคารวะนางบุษบา ซึ่งเป็นประโหมสุหรี่ฝ่ายชายของอิเหนา นางบุษบา
ได้ประทานขำมรงค์แก่นางทั้งสอง คำประพันธ์ตอนนี้ คือ

ศรีสวัสดิ์กลางทางประทานสิ่งของ	แก่สองวนิดาจอมขวัญ
ขำมรงค์สร้อยสนสังวาลวามรณ	ทั้งแหวนพรรณต่างต่างอย่างดี
	(อิเหนา : 1156)

ในเรื่องพระอภัยมณี ตัวละครมอบแหวนให้กัน
ในตอนจากซึ่งแตกต่างไปจากเรื่องอิเหนา กล่าวคือ เมื่อสุดสาคร นางเสาวคนธ์
และหีไซยกุลลาพระอภัยมณี ศรีสุวรรณ และนางสุวรรณมาลี กลับเมืองการเวก
ศรีสุวรรณได้ประทานขำมรงค์ให้แก่สุดสาคร นางเสาวคนธ์ และหีไซย
องค์ละวง ดังคำประพันธ์ว่า

แล้วคลานเข้าเฝ้าอาชอลากลับ	พระอารับขวัญจูบโคมลูบหลาน
ขำมรงค์วงละแสนแหวนโบราณ	ถอดประทานให้ทั้งสามตามอาลัย
	(พระอภัยมณี เล่ม 1 : 477)

เป็นที่น่าสังเกตว่าการใช้แหวนเป็นของที่ระลึกที่มอบให้
เพื่อแสดงไมตรีนั้นผู้มอบแหวนให้ต้องเป็นผู้มีฐานะสูงกว่าเท่านั้น

1.6.2 การใช้แหวนเพื่อแทนบุคคล

การใช้แหวนเพื่อแทนบุคคล คือ การที่ฝ่ายหนึ่งมอบแหวน
ไว้ให้อีกฝ่ายหนึ่งก่อนจะจากกัน เพื่อผู้รับจะได้ไว้คู่ต่างหน้าในยามคิดถึง
และเป็นการกระตุ้นเตือนให้ผู้รับระลึกถึงผู้ให้และหรือเหตุการณ์ที่เคยเกี่ยวข้องกัน

การใช้แหวนเพื่อแทนบุคคลปรากฏอยู่ในวรรณคดีไทย
หลายเรื่อง คือ

ในเรื่องอิเหนา อิเหนาทรงมอบขำมรงค์ให้แก่
นางมาหารีศรีก่อนจะเสด็จไปเมืองดาหา เพื่อช่วยทำศึกกับท้าวกะหมิงกษัตริย์
คำประพันธ์ตอนนี้มีว่า

ว่าพลางทางถอดขำมรงค์	ให้โถมขงมาหารีศรี
ทรงเปลื้องขำโเบะของกุมิ	ให้สการะวาศักลฮา
แล้วว่าขำโเบะกับขำมรงค์	สองอนงค์เอาไว้คู่ต่างหน้า
พระระงับดับความโศกา	ให้คลายทุกข์ถวิลหาอาวรณ์
	(อิเหนา : 309)

ในเรื่องเดียวกันนี้ กวีได้กล่าวถึงการมอบแหวน
ไว้ให้คู่ต่างหน้าอีกตอนหนึ่ง คือก่อนที่อิเหนาจะเสด็จไปแก้สังสัยในเมืองคาวา
อิเหนาได้ทรงมอบข้อมวงค์ให้แก่นางบุษบาวางหนึ่งโดยทรงแลกกับผ้าสไบ
ของนางดังนี้

จะขอเปลี่ยนสไบทรงนงลักษณ์

ไปชมพลงต่างพักตร์นวลหง

แล้วเปลี่ยนข้อมวงค์ให้อรไท

สอดใส่ในวักขกัลดชา

ถ้าน้องนึกคะนึ่งถึงพี่

แหวนนี้ชมพลงต่างหน้า

ตรีศพลางทางทรงโคศกา

พระราชเสวีสร้อยละห้อยใจฯ

(อิเหนา : 544-545)

ตัวละครในเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน คือ ขุนแผน
ได้มอบแหวนเพชรให้แก่นางแก้วกิริยาเมื่อได้นางเป็นภรรยาและกำลังจะลา
จากนางไป โดยขุนแผนบอกว่ามอบไว้ให้นางคู่ต่างหน้า¹

¹ ดูตัวอย่างคำประพันธ์ ในหน้า 25

วรรณคดีอีกเรื่องหนึ่งที่องค์กวีทรงกล่าวถึงการใช้นวน
เป็นของคู่ต่างหน้าคือ เรื่องสกนตลา เมื่อท้าวทษณัต์จะเสด็จกลับเข้าเมือง
หัตถินบุรี พระองค์ทรงมอบรางวัลให้แก่นางสกนตลาวงหนึ่ง ดังคำประพันธ์
ตอนนั้น คือ

ฮากจริงจริงต้องทั้งน้องไว้	ครั้นจะอยู่คู่ไปก็ขัดขวาง
พี่ขอให้แหวนไว้แก่นวนนาง	เพื่อคู่ต่างหน้าผู้ตัวไกล
	(สกนตลา : 26)

การศึกษากาพย์ใช้นวนเพื่อทบทวนบุคคลพบว่า
การมอบแหวนให้แก่บุคคลนั้น ตัวละครจะเป็นผู้มอบให้แก่ตัวละครหญิง
ซึ่งอยู่ในฐานะภรรยา นางสนม หรือแม่เลี้ยงซึ่งยังไม่ได้ทรงเข้าพิธีอภิเษก
อย่างเป็นทางการทั้งสิ้น

1.7 การใช้นวนเป็นรางวัลและค่าจ้าง

1.7.1 การใช้นวนเป็นรางวัล

รางวัล หมายถึง สิ่งของที่ให้โดยความชอบ หรือให้
เพื่อเป็นสินน้ำใจ เป็นต้น (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525,
2538 : 698)

การนำแหวนมาใช้เป็นรางวัล ปรากฏอยู่ใน
วรรณคดีไทยหลายเรื่องได้แก่

บทละครเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์

ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ตัวละครใช้นวนมอบให้
เป็นรางวัลหลายตอนด้วยกัน เช่น ท้าวสทมนลิวันทรงประทานแหวน
ให้แก่ท้าวลิ้นเตียนที่รับชนะพระชกาลนาค ดังคำประพันธ์ว่า

จึงประทานอำมรงค์สังวาล
บรรดาพวงพลโฮย

มงกุฎสุรگانต์มณีศรี
ภูมีบำเพ็ญทั่วกัน
(รามเกียรติ์ เล่ม 1 : 129)

เมื่อหนุมานสามารถปราบโมธราพได้สำเร็จพระราม
ทรงประทานอำมรงค์นพรัตน์ให้วงหนึ่ง ดังนี้

ตรีสังวาลถอดแหวนนพรัตน์
ประทานให้กระบี่ผู้ศักดิ์

จากนิ้วพระหัตถ์เบื้องขวา
แล้วเข้าพลับพลาอลงกรณ์ฯ
(รามเกียรติ์ เล่ม 2 : 477)

ในบทละครเรื่องอุณรุท พระอุณรุท และนางอุษา
ทรงประทานรางวัลแก่ผู้เลี้ยงทั้งห้าคนที่จงรักภักดีกับสองพระองค์ โดยรางวัล
มีทั้งเสื้อผ้า เครื่องแต่งกาย เครื่องประดับ เครื่องใช้ตลอดถึงเงิน ในบรรดา
เครื่องประดับต่าง ๆ ก็มีแหวนรวมอยู่ด้วย สำหรับนางศุภลักษณ์ซึ่งมีความดี
ความชอบหลายอย่าง เพราะเป็นผู้อาสาไปวาดรูป จนได้เชิญพระอุณรุท
มาพบนางอุษา และในที่สุดทั้งสองพระองค์ได้ทรงอภิเษกกัน นางศุภลักษณ์
จึงได้รับรางวัลเป็นจำนวนมาก มีทั้งมงกุฎ สังวาล แหวน สะอึ่ง ทับทรวง
และทองกร ค่าประพันธ์ตอนนี้ คือ

ควรให้มงกุฎสังวาลเพชร
สะอึ่งกับทรวงวิไลวรรณ

อำมรงค์แก้วแก้วจรัสฉิน
ทองกรกุดั่นดวงมณี
(อุณรุท : 398)

ส่วนพี่เลี้ยงอีกสี่คนแม้จะไม่ได้ช่วยเหลือทั้งสองพระองค์
อย่างนางศุภลักษณ์ แต่ทั้งสี่คนนั้นก็เป็นผู้เลี้ยงที่นางอุษารีกาครจึงมอบรางวัล
ดังนี้

หีบทองจำหลักสารพาวงค์	เครื่องทองครบอย่างเฉลิมศรี
แหวนพลอยโลหิตมณี	ภูษาอย่างดีแพรพรรณ
	(ฉกรรจ์ : 397-398)

เรื่องอิเหนา องค์ผู้พระราชนิพนธ์ได้ทรงนำแหวนมาใช้
เป็นรางวัลหลายตอน เช่น เมื่ออิเหนา ทรงว่ากระบี่ถวายให้ท้าวหมื่นหยา
ทศพระเนตรพระองค์ทรงประทานขำมรงค์เป็นรางวัลอย่างหนึ่ง
ดังคำประพันธ์ว่า

อันองค์ระเด่นมนตรี	ให้จัดของดีเครื่องต้น
ขำมรงค์มิ่งกุฎกมล	สวีสสนสังวาลาวาว
	(อิเหนา : 74)

เมื่อปิ่นหยี (อิเหนา) และอุษาภรรยา (นางบุษบา)
รบชนะท้าวจะมาทรา ท้าวดาหลังทรงประทานรางวัลให้หลายอย่าง
รวมทั้งขำมรงค์ด้วย ดังนี้

แล้วสั่งให้ประทานเครื่องทรง	ดาบทิศขำมรงค์มิ่งกุฎ
ทองกรแก้วคู่ข่มพูนท	ให้สองราชบุตรเสมอกัน
	(อิเหนา : 734)

ในเสภาขุนช้างขุนแผน ก็มีการมอบแหวนให้เป็นรางวัล
ตอนที่ขุนช้างรับเป็นเจ้าของกัณฑ์ในงานเทศน์มหาชาติ การเป็นเจ้าของกัณฑ์นั้น
เจ้าภาพจะต้องตระเตรียมเครื่องกัณฑ์ไปให้พร้อม ทั้งธูป เทียน และผลไม้
ซึ่งต้องแกะสลักอย่างสวยงาม นางเมืองผู้แกะสลักผลไม้ต่าง ๆ

ได้รับรางวัลแหวนทองเหลืองจากขุนช้าง 1 วง แม้ราคาจะไม่มากแต่เนื่องจากข้าทาสสมัยก่อนไม่ค่อยมีโอกาสได้เป็นเจ้าของ นางเมืองจึงดีใจมาก คำประพันธ์ตอนนี้นำ

ขุนช้างชอบใจให้รางวัล	จัดสรรตอบแทนแหวนทองเหลือง
ราคาไม่มากมายก็หลายเฟื้อง	นางเมืองรับไปใส่นิ้วมือ
	(ขุนช้างขุนแผน : 56)

การมอบแหวนให้เป็นรางวัลนั้นจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อตัวละครได้ทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี เป็นที่น่าพอใจของผู้ที่มีฐานะสูงกว่า เช่น พระมหากษัตริย์หรือเจ้านาย เป็นต้น

1.7.2 การมอบแหวนให้เป็นค่าจ้าง

ค่าจ้างมีความสำคัญสำหรับมนุษย์ที่ใช้แรงงาน ใช้กำลังความคิดและสติปัญญาในการทำงานให้กับผู้อื่น ค่าจ้างได้แก่สิ่งที่นำมาตอบแทนการทำงานของคนงาน ค่าจ้างมักรวมไปถึงสิ่งอื่น ๆ ที่ไม่ใช่เงินตรา แต่เป็นสวัสดิการต่าง ๆ ที่คนงานจะได้รับ เช่น สิทธิในการหยุดพักผ่อน การรักษาพยาบาลโดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่าย การศึกษาของบุตรและเบี้ยประกันชีวิต เป็นต้น (เมธี คลยจินดา, 2518 : 7) ดังนั้นรางวัลจึงมีความหมายกว่าค่าจ้าง

การศึกษาวรรณคดีไทยหลายเรื่องพบว่า กวีได้นำแหวนมาใช้เป็นค่าจ้าง ดังนี้

บทละครเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก นางเกาส์ริษาและนางสมุทษาได้มอบแหวนให้แก่พรานกฐินเพื่อเป็นค่าจ้างในการนำทางไปพบพระราม ดังคำประพันธ์ว่า

ศรีสแล้วประทานเสื้อผ้า	ข้ามรงค์รัตนายฉิน
พานทองเต้าน้ำครบครัน	จัดสรรเลือกให้ทุกประการฯ
	(รามเกียรติ์ เล่ม 1 : 548)

นิทานคำกลอนสุนทรภู่เรื่องโคบุตร นางอำพันมาลา
มอบแหวนให้สาวใช้เป็นค่าจ้าง เพื่อให้หาหมอกำเส้นให้โคบุตรทรงหลงใหล
ในตัวนาง ดังคำประพันธ์ตอนนี้ คือ

สุพาทินอินค่าสาวใช้รับ   สิ่งกำขีบอฮาให้นชักระแสร
แล้วนางถอดข้อมุ้งค้ของนงคราญ   ยื่นประทานสาวใช้เป็นไมตรี

(นิทานคำกลอนสุนทรภู่ (เล่มหนึ่ง) : 91)

บทละครนอกเรื่องสังข์ทอง พระราชนิพนธ์ในพระบาท-
สมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย นางจันทาพระสนมท้าวสวิมลมอบแหวนให้แก่
แม่ครัวเป็นค่าจ้างในการนำหนังสือลับไปส่งให้แก่โกทรหลวง ดังนี้

เขียนหนังสือลับกำขีบสั่ง   เราหวังไว้ใจเจ้าหนักหนา
ถอดแหวนส่งให้มิได้ช้า   นี้เข้าถึงใจให้พลาง

(บทละครนอกพระราชนิพนธ์รัชกาลที่ 2 : 13)

นิทานคำกลอนสุนทรภู่ เรื่องสิงห์ไกรภพ เป็นวรรณคดีไทย
อีกเรื่องหนึ่งที่กวีน่าแหวนมาใช้เป็นค่าจ้าง คือ ตอนสิงห์ไกรภพต้องเส้นให้
โดยกวีกว่าถึงนางเทพกนิธว่านางใช้แหวนเป็นค่าจ้างให้นางยักขินี
ช่วยทำเส้นให้สิงห์ไกรภพหลงรักนาง ดังคำประพันธ์ตอนนี้ คือ

นางยักขินีได้สมอารมณ์คิด   ให้ทรงฤกษ์หลงรักสมัครสมาน
ถอดแหวนเพชรเจ็ดกระรัตชีชวาล   ยื่นประทานทั้งภูษาผ้าสไบ

(นิทานคำกลอนสุนทรภู่ (เล่มสอง) : 251)

การมอบแหวนให้เห็นค่าจ้างจะแตกต่างจากการมอบแหวนให้เป็นรางวัล กล่าวคือ ค่าจ้างจะมอบให้ก่อนที่ตัวละครจะได้ทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดแก่ผู้เป็นนายจ้าง ความแตกต่างอีกประการหนึ่งระหว่างรางวัลกับค่าจ้างคือรางวัลก่อให้เกิดความภาคภูมิใจแก่ผู้รับ แต่ค่าจ้างเป็นค่าแรงสำหรับผู้ขายแรงงาน สำหรับผู้มีฐานะคืออยู่แล้วรางวัลจึงมีความหมายกว่าค่าจ้างมากนัก

การศึกษาเรื่องการใช้แหวนเป็นรางวัลและค่าจ้างสรุปได้ว่า กวีจะใช้แหวนเป็นรางวัลเมื่อตัวละครได้ทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดสำเร็จ มีผลงานเป็นที่น่าพอใจของตัวละครอีกตัวหนึ่ง รางวัลที่ได้มีหลายประเภทรวมกัน เช่น เงิน เสื้อผ้า เครื่องใช้และเครื่องประดับ ในส่วนที่เป็นเครื่องประดับจะมีแหวนรวมอยู่ด้วย สำหรับค่าจ้างนั้นจะให้เมื่อมีการจ้างวาน หรือให้ตัวละครอีกตัวหนึ่งช่วยทำงานอย่างใดอย่างหนึ่ง ค่าจ้างจะมีเพียงแหวนอย่างเดียว ไม่รวมกับค่าจ้างอื่น ๆ สำหรับฐานะของผู้ให้และผู้รับรางวัลรวมทั้งค่าจ้างนั้นจากการศึกษาพบว่า ผู้ให้จะเป็นตัวละครหญิงหรือตัวละครชายก็ตามจะต้องมีฐานะสูงกว่าผู้รับทั้งสิ้น

1.8 การใช้แหวนเป็นเครื่องบรรณาการ

เครื่องบรรณาการ หมายถึง สิ่งที่ส่งไปให้ด้วยความเคารพนับถือหรือด้วยไมตรี (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525, 2538 : 461)

การส่งเครื่องราชบรรณาการมีหลักฐานปรากฏว่ามีมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย ใน พ.ศ. 1842 พ่อขุนรามคำแหงมหาราชทรงส่งพญาเลอไทยราชโอรสไปเจริญสัมพันธไมตรีกับจีน พร้อมทั้งส่งเครื่องราชบรรณาการไปถวายพระเจ้าเสจงฮ่องเต้ด้วย การส่งเครื่องราชบรรณาการไปถวายในครั้งนั้น มีผลดี คือทำให้การค้าขายเป็นไปโดยสะดวก (นันทนา กบิลกาญจน์, 2534 : 61) เครื่องราชบรรณาการในสมัยสุโขทัยไม่มีหลักฐานปรากฏว่าเป็นสิ่งใด แต่ในสมัยกรุงศรีอยุธยามีหลักฐานระบุว่าเครื่องราชบรรณาการที่ส่งไปยังประเทศจีนส่วนหนึ่งเป็นทองคำ เช่น เต้าหยกชาหมี่ดำ ลิงเผือก ไม้ฝาง ไม้กฤษณา ไม้มะเกลือ งาช้าง รงทอง ลูกกระวาน ลูกกระเบา กำยาน และนกกฐ เป็นต้น (นันทนา กบิลกาญจน์, 2534 : 62)

เครื่องราชบรรณาการนอกเหนือจากใช้ส่งไปเพื่อเจริญสัมพันธไมตรี
ระหว่างประเทศแล้ว เจ้าเมืองประเทศราชซึ่งปกครองหัวเมืองประเทศราช
จะต้องส่งเครื่องราชบรรณาการไปเพื่อแสดงความจงรักภักดีต่อองค์พระประมุข
แห่งราชธานีอีกด้วย (การดี มหาพันธ์, 2527 : 56) ในพระราช-
พงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา (2511 : 452) มีระบุว่าเมื่อ พ.ศ. 2202
ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนารายณ์มหาราช พระองค์ทรงได้รับ
เครื่องราชบรรณาการเป็นแหวนชนิดต่าง ๆ จำนวนมาก จากเจ้าเมืองที่มา
สวามิภักดิ์ต่อพระองค์

การส่งเครื่องราชบรรณาการปรากฏอยู่ในวรรณคดีไทยน้อยมาก
โดยเฉพาะการใช้แหวนเป็นเครื่องราชบรรณาการนั้นพบอยู่ในวรรณคดี
เพียงเรื่องเดียว คือบทละครเรื่องอุณรุท ตอนที่วอฑุมราชธิดาถวายพระราชบุตรี
ให้อภิเษกกับพระอุณรุท พระราชโอรสของท้าวโกรสัก นอกจากถวาย
พระราชธิดาแล้ว ท้าวอุฑุมราชยังถวายเครื่องราชบรรณาการซึ่งมีทั้ง
แก้วแหวนและผ้าแพรพรรณต่าง ๆ คำประพันธ์ตอนนี้มีว่า

ถวายองค์พระราชบุตรี	อันมีศุภลักษณะวิไลวรรณ
มาให้เษกกับพระโอรส	ผู้ลือศักดิ์ทั่วประเทศเขตรัษฎ์
กับบรรณาการอเนกนันท	แก้วแหวนแพรพรรณโอฬ่า
	(อุณรุท : 123)

2. การใช้แหวนตามจินตนาการ

จินตนาการ หมายถึง ความคิดคำนึงที่เกิดขึ้นในห้วงนึกหรือ
ในจิตของมนุษย์อาจเป็นการนึกวาดภาพขึ้นตามความคิดฝันของมนุษย์เอง
หรือความคิดคำนึงนั้นเป็นผลมาจากการมีประสบการณ์ แล้วมาสร้างภาพใหม่
ขึ้นมาให้พิสดารหรือลึกซึ้งกว้างไกลออกไปก็ได้ (กรมวิชาการ, 2528 :
224)

จินตนาการ มีประโยชน์อย่างยิ่งเพราะเมื่อมนุษย์มีจินตนาการ ก็ก่อให้เกิดการประดิษฐ์คิดค้นสิ่งใหม่ ๆ ขึ้น จินตนาการของนักวิทยาศาสตร์ ทำให้โลกมีเครื่องมือเครื่องใช้ที่ทันสมัย จินตนาการของจิตรกรก่อให้เกิด ภาพวาดที่สวยงาม เสียงเพลงอันไพเราะเกิดจากจินตนาการของนักดนตรี ส่วนนักเขียนหรือกวีก็ใช้จินตนาการการสร้างสรรค์เรื่องราวต่าง ๆ ให้เพื่อนมนุษย์ได้อ่าน

เรื่องราวในวรรณคดีไทยที่เกิดจากจินตนาการของกวีนั้น มักจะมี เหตุการณ์ที่เกินปกติวิสัยที่มนุษย์ปกุณจะทำได้ปรากฏอยู่ ทั้งในวรรณคดี ที่เป็นนิทานพื้นบ้านของไทย เช่น ไกรทอง ขุนช้างขุนแผน และวรรณคดีที่ได้รับอิทธิพลจากต่างประเทศ เช่น รามเกียรติ์ อิเหนา และ สมุทรโฆษคำฉันท์ เหตุการณ์ที่เกินปกติวิสัยอันเกิดจินตนาการของกวี เช่น การเหาะเหิน เเดินอากาศ การแปลงกาย การรักษานายาบาลด้วยเวทมนตร์คาถา การหายตัว และการอยู่ยงคงกระพัน เป็นต้น

สำหรับลักษณะเกินปกติวิสัยที่กวีจินตนาการขึ้น โดยนำนวน มาเกี่ยวข้องกับปรากฏอยู่ในวรรณคดีไทยมี 4 ประการ ดังนี้

2.1 การใช้แหวนสำหรับแปลงกาย

การแปลงกายหรือจำแลงกาย หมายถึง การเปลี่ยนแปลงรูป จากเพศหนึ่งไปสู่อีกเพศหนึ่ง หรือจากสภาวะหนึ่งไปสู่อีกสภาวะหนึ่ง วัตถุประสงค์ในการแปลงกายก็เพื่อไม่ให้ผู้ใดจำสภาพเดิมของคนได้ หรือเพื่อจะได้ทำการใดที่ต้องการให้สำเร็จสมประสงค์

วรรณคดีไทยที่กวีให้ตัวละครใช้แหวนสำหรับแปลงกายมีสองเรื่อง คือ

บทละครนอกพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เรื่อง ไกรทอง ในเรื่องนี้ไกรทองใช้แหวนปลุกเสกด้วยคาถาอาคม เพื่อแปลงกาย นางวิมาลาซึ่งเป็นจระเข้ให้มีร่างอย่างมนุษย์เพื่อให้นางได้ขึ้นมาอยู่ในโลกมนุษย์ กับไกรทองโดยไม่มีอุปสรรคใด ๆ ไกรทองใช้แหวนที่ปลุกเสกใส่ในมวยผมของนาง เมื่อใดที่นางนำแหวนออกจากมวยผมเมื่อนั้นนางก็จะกลายเป็นจระเข้ทันที คำประพันธ์ตอนนั้นว่า

เมื่อนั้น	โคมเจ้าไกรทองหงส์
เปรมปรีดิ์มีข้อม้องต้องวิญญาน์	ด้วยนางวิมาลาจะคลาไคล
ครั้นเห็นนางแต่งตัวสรรพเสร็จ	จึงถอดแหวนเพชรที่นิ้วไว้
เสกด้วยวิชาเวียงชัย	เอาใส่ในมวยผมกัลยา
แล้วลงขันต์เลขเสกซ้ำ	ปิดประจำท่ามกลางเกล้า
มิให้หนอนางวิมาลา	กลับคืนกาษาเป็นกุ่มกัล

(บทละครนอกพระราชนิพนธ์รัชกาลที่ 2 : 301)

เมื่อขึ้นมาบนโลกมนุษย์ นางวิมาลาได้วิวาทกับนางตะเภากแก้ว และนางตะเภาทองภรรยาของไกรทอง นางวิมาลาจึงเอาแหวนออกจากมวยผมและร่างก็กลายเป็นจระเข้ ดังนี้

ว่าพลางนางหวนเข้าในห้อง	แก้แหวนในช่องเกล้า
แล้วลอบเลิกขันต์มิทันซ้ำ	โจนจากศาลาด้วยรัศมี
ครั้นลงถึงพื้นพสุธา	ก็กลายเป็นกุ่มภาเดิบใหญ่
ฟาดหางวัดแวงว่องไว	เข้าไล่สองนางวารี

(บทละครนอกพระราชนิพนธ์รัชกาลที่ 2 : 312)

นอกจากนั้นนิทานคำกลอนสุนทรภู่เรื่องลักษณวงศ์ ก็ใช้แหวนสำหรับให้ตัวละครแปลงกายเช่นกัน กล่าวคือ เมื่อวิชาธรสะกดพระลักษณวงศ์กับนางทิพเกสรให้หลับ และขโมยนางไปนั้น ได้ไปพบกับวิชาธรอีกคนหนึ่ง วิชาธรทั้งสองสู้รบกันจนเสียชีวิตทั้งสองคน นางทิพเกสรตื่นตื่นตามหาพระลักษณวงศ์จนได้พบกับเทวดาประจำต้นรัง เทวดาส่งสารนางจึงช่วยแปลงกายนางให้เป็นนรธาหมณ์ โดยใช้แหวน ดังคำประพันธ์ว่า

แล้วถอดเทพธำมรงค์ออกส่งให้	เอาสอคนีน้ำก้อยเกิดสาวสวรรค์
จะกลับกลายเป็นพราหมณ์พรหมจรรย์	ถ้ามันชั้วณีสนาพบสามี
จงถอดสอคนีน้ำนางเกิดนงนุช	เพศบุรุษก็จะสูญคอกโถมศรี
เจ้างามสรนรับแหวนด้วยอินดี	อภิวันท์อัญญาเทพาไท
เอาธำมรงค์ทรงภพขึ้นจับเกศ	พระคุณดังบิดุเรศจะหาโทษ
มาโปรดเกล้าคราวจวนให้พ้นภัย	พระคุณใครจะเสมอไม่มีปาน
แล้วสอคนีน้ำก้อยนิชชรา	กลับภาษาเป็นพราหมณ์มหาศาล

(นิทานคำกลอนสุนทรภู่ (เล่มหนึ่ง) : 297)

การศึกษาเรื่องการใช้แหวนเพื่อแปลงกายพบว่าเป็นเรื่อง ไกรทอง ไกรทองต้องใช้แหวนควบคู่กับเวทมนต์คาถาและผ้าอินดี เพื่อแปลงกาย นางวิมาลา นางจึงกลายร่างจากสัตว์เป็นมนุษย์ได้ ส่วนในเรื่อง ลักษณะวงศ์นั้น กวีใช้แหวนเพื่อแปลงเพศของนางกัทเกสรให้เป็นพราหมณ์เพศชาย ทั้งสองเรื่องนี้เมื่อตัวละครนำแหวนออกจากกายหรือถอดแหวนออกก็จะกลับร่างสู่สภาพเดิมทันที

2.2 การใช้แหวนเป็นอาวุธ

ธรรมดามนุษย์เมื่ออยู่รวมกันเป็นหมู่่มาก มีสังคมของตนเอง แม้ในสังคมจะมีกฎเกณฑ์ของสังคม มีจารีตประเพณี ค่านิยม และระเบียบแบบแผนที่ตกลงยอมรับกันในหมู่มนุษย์ของสังคมนั้นอยู่แล้วก็ตาม มนุษย์ก็ยังมีหลักเล็งถึงการผัดพ้อหมองใจ การทะเลาะวิวาทระหว่างกันไม่พ้น เมื่อเกิดการต่อสู้กัน ต่างฝ่ายต่างก็ต้องการชัยชนะ จึงต้องหึงพาอาศัย เครื่องมืออื่น ๆ มาใช้ในการต่อสู้ เครื่องมือในที่นี้คืออาวุธนั่นเอง

ดังได้กล่าวแล้วว่าวรรณคดี คือ เรื่องราวของมนุษย์ ดังนั้นเนื้อหาในวรรณคดีจึงหลีกเลี่ยงการสงครามและการสู้รบระหว่างตัวละครด้วยกันไม่พ้น แต่เนื่องจากวรรณคดีเกิดจากจินตนาการของกวีอยู่ด้วยส่วนหนึ่ง การสู้รบ

ในวรรณคดีจึงอาจจะมีส่วนที่แตกต่างจากการสู้รบของสังคมมนุษย์จริง ๆ อยู่บ้าง อย่างไรก็ตามจินตนาการเกี่ยวกับการสู้รบนี้ก็ไม่เกินความสามารถที่ผู้อ่านจะเข้าใจได้ นอกจากนี้จินตนาการเหล่านี้ก็ยังจะช่วยเพิ่มอรรถรสให้แก่ผู้อ่านมากยิ่งขึ้นด้วย

ผู้อ่านวรรณคดีไทยในอดีตคงจะประหลาดใจเมื่ออ่านพบว่ามิชนุที่อิงได้ครั้งละเจ็ดดอกในเรื่องพระอภัยมณี (สุนทรภู่, 2526 : 10) แต่สำหรับผู้อ่านในปัจจุบันนี้จะรู้สึกว่าขนดุกด่าวเป็นอาวุธที่ล้ำสมัยไปแล้ว เนื่องจากสงครามปัจจุบันเป็นสงครามทางอวกาศ มีการทำลายล้างคู่ต่อสู้ด้วยอาวุธปรมาณู สำหรับจินตนาการเกี่ยวกับอาวุธที่ปรากฏในวรรณคดีซึ่งแปลกออกไปจากอาวุธอื่น ๆ ก็คือ กวน้ำแหวนซึ่งปกติเป็นเครื่องประดับมาใช้เป็นอาวุธให้ตัวละครประหัตประหารกัน แหวนที่กวน้ำมาใช้เป็นอาวุธปรากฏอยู่ในวรรณคดีไทย 2 เรื่อง ดังนี้

ในบทละครเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ในเรื่องนี้พระอิศวรได้ประทานขำมรงค์ให้กับนางสีดา วงหนึ่งเป็นขำมรงค์ที่มีอำนาจมาก เมื่อทศกัณฐ์ลักนางสีดาเหาะไปพบนกสดาสู นกสดาสูขัดขวางทศกัณฐ์และเกิดสู้รบกัน ในการรบครั้งนี้ทศกัณฐ์เกือบเสียชีวิต แต่เพราะได้รู้ความลับว่านกสดาสูกลัวอาวุธเพียงอย่างเดียว คือ ขำมรงค์ของนางสีดา ทศกัณฐ์จึงถอดขำมรงค์จากนางสีดาขว้างไปถูกนกสดาสูจนได้รับบาดเจ็บ คำประพันธ์ตอนนี้มีว่า

เมื่อนั้น	ท้าวทศนิกตร์รักษา
ได้ฟังพระอาสาสุภา	อสุราที่นัชมอินดี
ทั้งสิ้นฤทธิสิ้นคิดคิดกลัวตาย	สุดหมายจะชนะปักษี
จับข้อพระหัตถ์นางเทวี	อสุริยงถอดขำมรงค์
ซึ่งอยู่ในนิ้วกนิษฐา	องค์นางสีดานวดหง
มุ่งมาดจะนิฆาตให้ปลดปลง	ก็ขว้างตรงไปด้วยกำลังกาย
รัศมีโชติช่วงทั้งอากาศ	ต้องสดาสุราชั่งใจหมาย
เพียงคมจักรแก้วแหวนพราย	ทำลายชีวิตสกนิ
	(รามเกียรติ์ เล่ม 1 : 701)

ด้วยแหวนวงเดียวกันนี้ พระมงกุฎได้ใช้ทำลายเครื่องจองจำทำให้
เป็นอิสระได้ ดังคำประพันธ์ คือ

อันพระธำมรงค์คู่	ก็สวมนิ้วพรรณนี้เบื้องขวา
ด้วยเดชแหวนแก้วจักรา	เครื่องพันธนาการก็หลุดไป
	(รามเกียรติ์ เล่ม 4 : 486)

ส่วนวรรณคดีอีกเรื่องหนึ่งที่ตัวละครใช้แหวนเป็นอาวุธ คือ
เรื่องโคบุตร ของสุนทรภู่ โคบุตรเป็นโอรสของพระอินทร์กับนางสาวสวรรค์
เมื่อให้กำเนิดโคบุตรแล้วนางก็สิ้นชีวิต พระอาทิตย์ทรงมอบโคบุตรให้ราชสีห์
เป็นผู้เลี้ยงดูและนิรมิตรเครื่องประดับให้เป็นอาวุธ เครื่องประดับนั้น คือ
สังวาลและธำมรงค์ นอกจากนี้ใช้เป็นอาวุธแล้วยังช่วยให้เหาะเหินเดินอากาศ
ได้ด้วย ในเรื่องโคบุตร นี้ตัวละครใช้แหวนเป็นอาวุธหลายครั้งด้วยกัน เช่น
เมื่อโคบุตรทรงสู้รบกับยักษ์สีดงที่อาศัยอยู่ในสระน้ำ โคบุตรทรงใช้ธำมรงค์
เป็นอาวุธจนยักษ์ตายหมด ดังนี้

พระโคบุตรสู้ริษาวราเดช	เอาธำมรงค์บิดุเรศอันเรืองฉาย
พระหัตถ์ขว้างเป็นแสงประกายพราย	ประหารกายยักษ์ขาดลงคาชดิน
ด้วยฤทธิ์เทพอาวุธสุดจะแก้	ไม่หายแผลมีวมุดสุดกวี
ราพวิสัยตายกราดลงคาชดิน	พระนรินทร์เหาะลงเนินคีรี

(นิทานคำกลอนสุนทรภู่ (เล่มหนึ่ง) : 16)

2.3 การใช้แหวนเพื่อเหาะเหินเดินอากาศ

ด้วยจินตนาการของกวี ตัวละครในวรรณคดีไทยหลายเรื่อง จึงสามารถเหาะเหินเดินอากาศได้ โดยไม่ต้องอาศัยยานพาหนะอย่างสมัยปัจจุบัน แต่อาศัยเวทมนต์คาถาหรือของวิเศษต่าง ๆ เช่น พระสังข์ในเรื่อง สังข์ทอง เหาะด้วยรูปเงาะ เกือกแก้วและไม้เท้าทอง (พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2530 : 64) ส่วนสิ่งทอกรรพในนิทานคำกลอน เรื่อง สิ่งทอกรรพ เหาะได้เพราะรับประทานใบสรพรพา (สุนทรภู่, 2515 : 41)

สำหรับการเหาะเหินเดินอากาศโดยใช้แหวนนั้นปรากฏอยู่ในวรรณคดีเรื่อง โคบุตร เพียงเรื่องเดียวเท่านั้น กล่าวคือ โคบุตรได้รับเครื่องประดับวิเศษ คือข้อมรวงศ์และสังวาลจากพระบิดาคือพระอาทิตย์ เครื่องประดับดังกล่าวนอกจากเป็นอาวุธวิเศษแล้ว ยังช่วยให้เหาะได้ด้วย เมื่อโคบุตรพานางลำพัน ธิดาท้าวหลวิราชหนี โคบุตรให้นางสวมข้อมรวงศ์ เพื่อให้นางเหาะได้ ดังคำประพันธ์ว่า

เอาแหวนน้อยของพระองค์บรรจงถอด	มาสวมสอดใส่ในวงนิษฐา
แล้วตรัสบอกบอกสิ่งกับกัลยา	แม่รักษาข้อมรวงศ์ไว้จงดี
ได้เหาะตามเข็มนาทางอากาศ	นางน้อมหัตถ์อภิวาทพระโสมศรี
พระตรัสชวนอรุณสุกัญณี	จรลีจากสวนควนจรัล

(นิทานคำกลอนสุนทรภู่ (เล่มหนึ่ง) : 72)

เป็นที่น่าสังเกตว่าแหวนที่ใช้เพื่อเหาะเหินเดินอากาศก็เป็นแหวนที่ตัวละครได้มาจากเทพ คือ พระอาทิตย์ ดังนั้นการใช้แหวนตามจินตนาการในวรรณคดีไทยจึงเป็นจินตนาการที่กวีต้องการให้ตัวละครของตนมีลักษณะแตกต่างจากมนุษย์ทั่วไป แต่ก็ไม่เกินความสามารถที่ผู้อ่านจะเข้าใจได้ ดังนั้นการสร้างลักษณะเกินปกติวิสัยไม่ว่าจะเป็น การแปลงกาย การใช้อาวุธวิเศษ หรือการเหาะเหินเดินอากาศ จึงต้องอาศัยเทพเจ้าซึ่งมนุษย์เชื่อว่า จะสามารถดลบันดาลสิ่งต่าง ๆ ให้ได้ โดยใช้แหวนซึ่งเป็นเครื่องประดับที่มนุษย์ใช้กันอยู่ทั่วไปมาประกอบในการสร้างจินตนาการของกวี

เมื่อโคบุตรเสด็จไปประพาสป่าได้พบยักษ์หัตถ์เกิดสู้รบกัน
พระองค์ทรงใช้ชามรงค์เป็นอาวุธ ค่าประพันธ์ มีดังนี้

พระหัตถ์ขวากอดชามรงค์ขว้าง
กุมมารร้ายกาจกรเป็นท่อนไป

หมาจะล้างชุนยักษ์ให้ตักขัส
โลหิตไหลโซ่มลงในคงคา

(นิทานคำกลอนสุนทรภู่ (เล่มหนึ่ง) : 30)

ในบทละครเรื่องอุณรุท พระอุณรุททรงใช้ชามรงค์สังหารท้าวพาดชาสูร
ดังค่าประพันธ์ว่า

คิดแล้วจึงถอดพระชามรงค์
ครั้งนั้นขอเคชพระอวตาร

ออกทรงตั้งสัตย์อธิษฐาน
จงผลาญกรุงพาดให้บรรลัย

อุกรูปกรุงพาดต่างกาช
แล้วพระชามรงค์เกรียงไกร
ตั้งหนึ่งคมจักรวาทันต์
ขาดกระเด็นไปจากกาช

สูญหายด้วยฤกษ์ไม่ทันได้
ตรงไปสังหารพาด
ตัดแต่ลิบแปดหัตถา
ล้มลงยังมหาปถพี
(อุณรุท : 370)

การศึกษาวรรณคดีเรื่อง รามเกียรติ์ โคบุตร และอุณรุท พบว่า
แหวนที่กวีให้ตัวละครใช้เป็นอาวุธที่ทรงอำนาจร้ายแรงสามารถประหัตประหาร
ศัตรูฝ่ายนั้นเป็นแหวนที่ได้จากเทพทั้งสี่ กล่าวคือชามรงค์ของนางสีดา
ซึ่งทศกัณฐ์ใช้ประหารนกสาคูและชามรงค์ที่พระอุณรุททรงใช้สังหารท้าวพาดชาสูร
เป็นชามรงค์ที่พระอิศวรประทานมา ส่วนชามรงค์ของโคบุตรนั้นพระอาทิตย์
ประทานให้ และสาเหตุที่แหวนเหล่านี้มีอิทธิฤทธิ์ต่างจากแหวนของมนุษย์
เนื่องจากจินตนาการของกวีนั่นเอง